

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Філологічний факультет
Кафедра української літератури
імені акад. Михайла Возняка

МУЗИЧНИЙ ДИСКУРС МАЛОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА

Магістерська робота
студентки філологічного факультету
групи ФЛУМ113
Тетяни Проценко

Науковий керівник –
канд. філол. наук, доц. Ореста Баса

Львів – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	с. 3
Розділ I. МУЗИЧНИЙ ДИСКУРС ЗБІРОК МАЛОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА	с. 9
1. 1. Музичний дискурс збірки «Борислав. Картини з життя підгірського народу»	с. 9
1. 2. Музичний дискурс збірки «Галицькі образки»	с. 23
1. 3. Музичний дискурс збірки «На лоні природи і інші оповідання»	с. 28
Розділ II. «МУЗИЧНА НОВЕЛА» У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА	с. 49
2. 1. Музичний дискурс «Лесишиної челяді»	с. 50
2. 2. Музичний дискурс «Вільгельма Телля»	с. 55
ВИСНОВКИ	с. 67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	с. 70

ВСТУП

Актуальність теми цієї магістерської роботи зумовлена вже самим зверненням до постаті Івана Франка – одного з найвидатніших українських літераторів. Його ім'ям названо вулиці та навіть міста. На зображення і скульптури письменника можна натрапити в багатьох офіційних установах незалежної України, а на його книги – в кожній освіченій українській родині.

На творчості Франка, однією з колоритних сторінок якої є так звана «мала проза» письменника, виховано вже декілька поколінь українців. Кожен з нас із дитинства пам'ятає «Малого Мирона», «Грицеву шкільну науку», «Лесишину челядь» та багато інших творів. Чималою на сьогодні є й наукова франкіана: статті, монографії, дисертаційні дослідження. Науковці проводять регулярні конференції, присвячені Каменяреві, і кожен знаходить у його багатогранному творчому доробку якісь нові, досі ще не опрацьовані моменти.

Як зазначав відомий харківський франкознавець Юрій Безхутрий: «Творчість І. Франка, особливо його мала проза 1900-х рр. перебувала в полі тяжіння закономірного процесу переходу від однієї художньої парадигми, яка визначала особливості літератури ХІХ ст., до іншої – нової, модерністської у своїй основі. І. Франко справді жив і працював на межі епох, і в його текстах присутні характерні властивості перехідного періоду, коли у творчості митців і навіть в окремо взятому творі поєднувалися ознаки різних філософсько-художніх систем. Очевидно також, що за масштабами своєї діяльності і за силою впливу на сучасників І. Франко сам був цілою перехідною епохою в нашій літературі. Його метою було вивести українську культуру на загальноєвропейські й загальносвітові обрії. У цьому геніальний художник завжди був послідовним»¹.

Особливості саме малої прози Франка становлять окремий інтерес для дослідників. І з погляду на це музичний дискурс Франкових оповідань, новел,

---

¹ Безхутрий Юрій. Мала проза І. Франка 1900-х рр. у контексті художньої парадигми перехідної культурної епохи: модель світу і модель людини // Українське літературознавство. 2008. Вип. 70. С. 175.

образків тощо можна віднести до не вповні ще розкритих аспектів, адже цілісного комплексного дослідження на цю тему в українській літературознавчій історіографії ще немає.

Мета цієї магістерської роботи полягає у виявленні та окресленні музичного дискурсу малої прози Івана Франка. До поняття «музичного дискурсу» відносимо найрізноманітніші аспекти, пов'язані з музикою: це і музична термінологія (назви інструментів, нот, музичних жанрів та ін.), і згадки у творі про інструментальні музичні твори чи музикантів або композиторів, і вокальна музика (пісні), і музика у переносному значенні, як-от «музика міста», «музика природи» тощо.

Для досягнення поставленої мети плануємо здійснити такі **завдання**:

- опрацювати наукову літературу з теми дослідження;
- виявити у визначених збірках так званої «малої прози» Франка елементи, які можна включити в поняття «музичного дискурсу»;
- проаналізувати так звані «малярсько-музичні» новели Франка.

Об'єктом нашої роботи є мала проза Івана Франка, а її **предметом** – літературні особливості Франкових оповідань, новел, образків тощо, які мають безпосередню чи опосередковану дотичність до музикознавчої тематики.

Джерельна основа нашої роботи в ідеалі повинна була би охопити всю малу прозу письменника. Водночас потрібно зазначити, що так званий «новелістичний Декамерон Івана Франка» (за визначенням Івана Денисюка), складає понад сто оповідань, новел і казок, які склали вісімнадцять збірок малої прози – оповідань, новел тощо. Десять з цих збірок – оригінальні за складом, тобто містять оповідання, що друкувалися разом в окремому виданні вперше. Решта збірок – це вибірка з попередніх видань із додатком декількох нових творів.

Скористаємося класифікацією малої прози Івана Франка, яку подає Яна Назарова. При розташуванні збірок за хронологією «оригінальні» позначено римськими цифрами:

1. «Борислав. Картини з життя підгірського народу» (1877) (I): Вступне слово, «Ріпник», «На роботі», «Навернений грішник».
2. «Галицькі образки» (1885) (II): «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Оловець», «Schonsreiben».
3. «В поті чола. Образки з життя робучого люду» (1890): М. Драгоманов. Передне слово, Відривок з листа до М. Драгоманова. – Оповідання: «Лесишина челядь», «Два приятелі», «Муляр», «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Оловець», «Schonsreiben», «На дні», «Сам собі винен», «Слимак», «Добрий заробок», «Хлопська комісія», «Історія моєї січкарни», «Цигани», «Ліси і пасовиська», «Довбанюк», «Домашній промисл», «Маніпулянтка», «До світла!», «Між добрими людьми».
4. «Obrazki galicyjskie» (1897): Nieco o sobie samym, «Dwai przyjaciele», «Historja mojej sieczkarni», «Нawa», «Jeden dzien z zycia ulicznikow lwowskich», «Pantałacha» (Частина тиражу вийшла без передмови).
5. «Коли ще звірі говорили. Казки для дітей» (1899) (III): Передмова, «Осел і Лев», «Старе добро забувається», «Лисичка і Журавель», «Лисичка і Рак», «Лис і Дрозд», «Заєць і Їжак», «Королик і Медвідь», «Вовк вїтом», «Заєць і Медвідь», «Ворона і Гадюка», «Три міхи хитрощів», «Вовк, Лисиця і Осел», «Лисичка-черничка», «Мурко і Бурко», «Лисичка-кума», «Війна між Псом і Вовком», «Фарбований Лис», «Ворони і Сови», «Байка про байку».
6. «Полуйка і інші бориславські оповідання» (1899): «Полуйка», «Ріпник», «Вівчар».
7. «Сім казок» (1900) (IV): «Рубач», «Казка про Добробит», «Звірячий бюджет», «Історія кожуха», «Свинська конституція», «Острий-преострий староста», «Історія одної конфіскати».
8. «Староруські оповідання» у 3-х книжечках товариства «Просвіта» (1900) (V): вип. 1: Передне слово, «Оповідання про смертну трубу і чотири скриньки», «Оповідання про однорічних царів», «Оповідання про царя Аггея», «Оповідання про лакомого опікуна»; вип. 2: «Оповідання про половчина», «Опові-

дання про чоловіка, що позичав Богу»; вип. 3: «Оповідання про розбійника Флавіана», «Оповідання про каменяра Евлогія».

9. «Добрий заробок і інші оповідання» (1902): Передмова, «Добрий заробок», «Муляр», «Сам собі винен», «Слимак», «Історія моєї січкарні», «Домашній промисл», «Довбанюк».

10. «Панталаха і інші оповідання» (1902): Передмова, «Панталаха», «Хлопська комісія», «В тюремнім шпиталі».

11. «З бурливих літ» (1903) (VI): Передмова, «Різуни», «Гриць і панич».

12. «Малий Мирон і інші оповідання» (1903): Передмова, «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Оловець», «Schonsreiben», «Отець-гуморист», «Гірчичне зерно», «Борис Граб».

13. «Маніпулянтка і інші оповідання» (1904): «Маніпулянтка», «Лесишина челядь», «Між добрими людьми», «Чи вдуріла?».

14. «На лоні природи і інші оповідання» (1905) (VII): «На лоні природи», «Микитичів дуб», «Яндруси», «Дріада», «Щука», «Odi profanum vulgus», «Мавка», «Під оборогом», «Мій злочин», «У столярні», «Поєдинок», «Поки рушить поїзд», «Сойчине крило».

15. «Місія. Чума. Казки і сатири» (1906) (VIII): «Місія», «Чума»; казки і сатири: «Куди діваються старі роки», «Як пан собі біди шукав», «Як русин товкся по тім світі», «Наша публіка», «Свиня», «Як то Згода дім будувала», «Доктор Бессервіссер», «Із галицької “Книги Битія”», «Бодяки», «Хома з серцем і Хома без серця».

16. «Батьківщина і інші оповідання» (1911) (IX): Передне слово, «Батьківщина», «Вугляр», «Вільгельм Телль», «Геній», «Гершко Гольдмахер», «Гава і Вовкун», «Пирого з черницями», «Задля празника».

17. «Панщизняний хліб і інші оповідання» (1913): Передне слово, «Панщизняний хліб», «Ліси і пасовиська», «Цигани», «Історія кожуха».

18. «Рутенці. Типи галицьких русинів із 60-тих та 70-тих рр. мин. в.» (1913) (X): Переднє слово, «Молода Русь», «Звичайний чоловік», «Знеохочений», «Патріотичні пориви»².

Звісно, це – величезний обсяг матеріалу, який неможливо повністю проаналізувати в рамках магістерської роботи. Відтак для свого дослідження ми обрали три, на наш погляд, найвідоміших збірки. Це номери 1, 2 і 14 у поданому переліку. Крім того, оскільки тема музичного дискурсу найповніше виявляється у так званих «маллярсько-музичних» новелах Франка, то цей перелік доповнюють твори «Лесишина челядь» (збірка за № 3 поданого переліку) і «Вільгельм Телль» (збірка за № 16).

Ступінь дослідження теми. Як визначила Лілія Немцова, музичне франкознавство як окремий дискурс було започатковане 1936 року статтею Б. Кудрика. Пізніше доповнювалося розвідками В. Витвицького, Ф. Колесси, Я. Ярославенка, С. Людкевича та М. Загайкевич, а також статтями Я. Горака, М. Гордійчука, Г. Карась, П. Козицького, Т. Коноварт, О. Лисенка, Ф. Погребенника, А. Рудницького, А. Терещенко, М. Черепанина, Ю. Ясіновського³.

Проте варто відзначити, що здебільшого інтерес франкознавців полягав не в дослідженні музичних аспектів конкретних творів Франка, а в з'ясуванні зв'язків з музикою чи музикантами самого письменника. Як приклад – праця Станіслава Людкевича «Іван Франко і музика»⁴, праці Якіма Горака «Іван Франко та українські музиканти»⁵ й «Іван Франко та музика: аспекти контактів»⁶ (схожі матеріали вміщено у публікації «Іван Франко і музика. Сценарії»⁷). Марія Загайкевич до столітнього ювілею Франка видала книгу

---

² Назарова Яна. Іван Франко. Перелік прозових творів. Мала проза. http://ivan-franko.blogspot.com/2011/11/blog-post_6737.html

³ Немцова Лілія Орестівна. Хорова франкіана: соціокультурний та жанрово-стильовий виміри: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2017. С. 1.

⁴ Людкевич Станіслав. Іван Франко і музика // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упоряд. З.Штундер. – Львів: Видавництво М.Коць, 1999. Т. 1. С. 273–277.

⁵ Горак Яким. Іван Франко та українські музиканти. – <https://photo-lviv.in.ua/ivan-franko-ta-ukrajinski-muzykanty/>

⁶ Горак Яким. Іван Франко та музика: аспекти контактів. <http://slovoprosvity.org/2016/07/01/ivan-franko-ta-muzika-aspekti-kontaktiv/>

⁷ Іван Франко і музика. Сценарії. – http://www.nmck-volyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=263

«Іван Франко і українська музика» (згодом ця книга побачила світ у новій редакції як «Музичний світ великого Каменяра»⁸). Авторка, зокрема, зібрала низку фактів на підтвердження захоплення Франка народними піснями. Окремі аспекти висвітлювалися у збірці матеріалів Науково-практичної конференції до 150-річчя І. Франка «Франко і музика» (Дрогобич, 2006) та ін.

Акустичний ефект прози Івана Франка досліджувала Ірина Горошко⁹, в основному зосередившись на образах великої прози Майстра. Безпосередньо ж у контексті теми нашого дослідження малу прозу Франка докладно розглядали Ольга Каленіченко (новелу «Вільгельм Телль»)¹⁰ і Микола Легкий (загалом творчість Франка)¹¹. На їхні праці ми здебільшого й опираємось у своїй роботі.

Структурно наша магістерська робота складається зі Вступу, двох розділів, Висновків і Переліку використаних джерел і літератури.

---

⁸ Загайкевич Марія. Музичний світ великого Каменяра. Київ: Музична Україна, 1986. 175 с.

⁹ Горошко Ірина «Чудова музика любові»: акустичний ефект у прозі Івана Франка // Українське літературознавство. 2015. Вип. 79. С. 26–32.

¹⁰ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 70–74.

¹¹ Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 608 с. («Франкознавча серія». Випуск 17).

Розділ I

МУЗИЧНИЙ ДИСКУРС ЗБІРОК МАЛОЇ ПРОЗИ ІВАНА ФРАНКА

Як вже було зазначено у Вступі, для конкретного аналізу в цій роботі ми обрали три, на наш погляд, найвідоміші збірки малої прози Івана Франка: «Борислав. Картини з життя підгірського народу», «Галицькі образки» та «На лоні природи і інші оповідання». Тож розглянемо їх докладніше.

1.1. Музичний дискурс збірки «Борислав. Картини з життя підгірського народу».

Першою Франковою збіркою малої прози була збірка «Борислав. Картини з життя підгірського народу», видана у 1877 році. У всіх трьох оповіданнях, які складають збірку («Ріпник», «На роботі» і «Навернений грішник») відсутні згадки про музику в її класичному розумінні. Водночас важливе значення відіграють «музика природи» та інші акустичні ефекти. Розглянемо названі оповідання докладніше:

– Доволі багатим на матеріал, який нас цікавить, виявилось оповідання Івана Франка «Ріпник»*.

Звертаючись до шумових ефектів, спричинюваних осіннім холодним вітром, Франко підкреслює, що розмова між Фрузею та Іваном буде непростою і гострою: «– Іване, Іваночку, соколе мій дорогий! – Чого хочеш? – Та-бо ти такий тепер острій, непривітний якийсь... – Говори, чого потребуєш? Осінній вітер шумів і свистів по вузьких вуличках Борислава і розмітував мокру глину, свіжо за дня видобуту з ям. Ніч була темна. – Ну, доки тут буду чекати на твою бесіду? Говори, чого викликала мене сюди на вулицю в такий вітер?»¹².

«Гудіння і клекотіння» шинку підкреслює в оповіданні самотність Фрузі, адже Іван не сприйняв її вістки про вагітність: «В шинку гуділо і клекотіло, їй зробилося душно, немов щось стискало груди. Вона встала. – Ідеш уже? – Іду.

---

* Ріпниками в часи Франка називали робітників у шахті, які видобували нафтову ропу (нафту-сирець).

¹² Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 1.

Він не рушився з місця, не просив її подождати, а все ще вдивлявся чогось у стелю»¹³.

Своєрідні акустичні ефекти супроводжують опис «цюпки» сторожа, де нічліжили робітниці. Франко, по суті, відтворює не надто милозвучну какофонію – голосне важке дихання, нічні скрики, буркотіння, хлипання, стогін. Єдине, що мало би сприйматися як світла нота серед цієї розхристаної гами – дівочі співанки баби – і те відтворюється «захриплим голосом» і «відривками»: На тапчані не було нікого, та зате на помості набито, мов селедців у бочці, якихось людських істот, що голосно, важко дихають, /.../ В хаті тихо, тільки десь-колись котра сонна скрикне і розмахне руками, інша пробуркоче якесь прокляття або крізь сон обійме сусідку – їй, певно, сниться, що обіймає коханка. Та найрухливіше спить ота стара бабуся – колись чільна господиня в селі, а нині мало що відмінна від жебрачки. За дня з неї роботи небагато /.../ Але зате вночі вона немов оживає. Здається, що тоді воскресає в її душі ціле життя, проведене в кращих відносинах. Вона захриплим голосом муркоче свої дівочі, давно забуті співанки, потім торгає на собі курмання, немов поправляє свої вбори перед дзеркалом; потім пишно похитує головою, немов бесідує з давніми сусідками, і хвалиться новими коралями; то знов поцмокує губами – смакує гріту з медом горілку. А там підуть якісь прокляття, важке хлипання, стогнання і знов відривки пісень – і так цілу ніч»¹⁴.

Яким контрастом до попереднього звучить музика природи, яка вчувається Фрузі уві сні, коли та засинає з думками про Івана: «Вона вдивлялася в нафтівку, що вже ось-ось догоряла і не світила, а димилася і наповнювала всю хатину чадом. Серце Фрузі билося живо-живо. Їй здавалося, що ігла в її руках літає швидко – корба крутиться легко, скоро. Втоми, холоду ані сліду. Музика грає, блищить щось, мов довгий сонячний шлях посеред зеленого жита.

---

¹³ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 1.

¹⁴ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 1.

Лоскоче щось, мов дотик м'яких, любих рук... її голова похилилася на стіл, і вона заснула»¹⁵.

І одразу – як антитеза до думок Фрузі – знову какофонія шинку, серед якої виділяється Іванова пісня: «А здалека, від Борислава, доносив вітер глухі окрики і співи. То кричали і співали ріпники, вийшовши з шинку. А між усіма голосами найсильніший голос Іванів виводив:

А я тебе, моя мила, не покину,
Положу тя на ліжечко, як дитину»¹⁶.

Початок робочого дня в Бориславі Франко також супроводжує акустичними ефектами. Музика містечка складається з «проклять», «сварок», «теленкання дзвоників», «крику касієрів», «скрипу корб» та інших немилозвучних звуків, про які читач може лише здогадуватися. А що ж у цей час «високий смерековий бір на схилах Ділу»? А він мовчить під «сірим насупленим небом». Франко, який зазвичай радо звертається до «музики природи», на цей раз не робить цього, – бір просто «зеленіє»: «Борислав починав оживлюватися. Із темних нір, із затхлих, душних та тісних халабуд вилізли брудні, заспані люди. Вони починали день прокляттями і сваркою, не мившись і не хрестившись, тяглися до шинків, а відси, випивши по келишкові горілки, закусивши сухим хлібом і взявши за пазуху також сухого хліба, трохи ковбаси або головку часнику, ішли на роботу. В кошарах де-де теленькали дзвоники, кричали касієри, скрипіли корби. Серединою вулиці тяглися вози з дровами, з мішками бульби, з хлібом і іншою поживою. А понад усім тим сіре, насуплене небо думало якусь понуру думу, а здалека зеленів високий смерековий бір на схилах Ділу»¹⁷.

Натомість в іншій сцені – сцені розмови Ганки з Фрузею – бір на схилах Ділу вже навіть не зеленіє, – він чорний. На фоні мовчанки Ганки з Фрузею, криків і співу шинку – чорний бір Ділу шумить і стогне, провіщаючи трагедію:

---

¹⁵ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 2.

¹⁶ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 2.

¹⁷ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 2.

«– Ну, а мені туди треба, – мовила Ганка. Хвилю обі йшли мовчки. Кругом було пусто, тільки з шинків чути було крики і співи та чорний велетень Діл шумів і стогнав під осінню негоду»¹⁸.

Сон Ганки після вбивства Фрузі супроводжується не музикою – це короткі обірвані звуки, які терзають слух. Ганчині нічні стогін, йойкання і скрикування Франко словами Івана характеризує як «ричання, як худобина», «крик несвітським голосом», такий, «як би Ганку зо шкури дерли»: «Ганка засипляла швидко, але вночі починала стогнати, йойкати або скрикувати так страшно, що Іван прокидався зо сну і починав почувати якусь глуху тривогу. “Що їй таке сниться? Чого вона так кричить?” – думав він, прислухуючися до її важкого віддиху після такого окрику. Але вона далі спала тихо, аж коли Іван, перемучившись якої півгодини, знов починав дрімати, над ухом у нього знов розлягався страшний окрик і будив його наново. – Ганко, що за дідько мучить тебе у сні, що ти так страшно кричиш? – Я? – мовила, здригаючись, Ганка і закусувала зуби. – Я нічого не знаю. – Ну, та нехай на другий раз пес у тебе ночує, не я! – бурчав він злісно. – Як крикнеш отак несвітським голосом, то зовсім виб’єш мене зі сну. Ганка реготалася. – Га-га-га! Несвітським голосом! Ну-ну, Івануню, ну, скажи, як я кричу? – Так, як би тебе зо шкури дерли. – Ну, і що говорю? – А хіба можна щось розібрати? Ричиш, як худобина. – Та то я так зроду. – Ну, брешеш. Я давніше не чував у тебе такого крику»¹⁹.

Спустошений стан Івана після його розмови з Фрузею Франко влучно передає висловом «йому відхотілося співів і жартів»: «Правда, після такого нічлігу Іван уставав блідий, майже зелений, з болем голови, але Ганці се було байдуже, та й він сам не мав часу дивитися в дзеркало, але, похнюпившись, ішов до своєї роботи. Тільки одно видно було по нім: він зробився сумний, його веселість пропала, йому відхотілося співів і жартів»²⁰.

---

¹⁸ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 3.

¹⁹ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 4.

²⁰ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 4.

Контрастом до всіх попередніх музичних ефектів оповідання є ті, що супроводжують спогади Івана про життя на селі. Милозвучними при описі селянського побуту видаються навіть постріли з моздирів на Великдень і скрип колодязного журавля (можливо, на противагу скрипові корб, який звучав в оповіданні при описові початку робочого дня в Бориславі): «Невже таке мало б бути його життя до смерті, до старості? У нього пробігала холодна дрож поза плечима при такій думці. Йому пригадалися зелені ниви, цвітисті луки, сиві воли, чисто побілені хатки і розкішні садки його рідного села, почулося бляння овець, фівкання гусенят, скрип журавля, і він мало не заплакав з наглого зворушення. Невже він міг так легкодушно проміняти такий рай на отсе пекло? І пішли в його уяві довгим рядом сцени з сільського життя: гейкають плугатарі, скриплять вози, навантажені снопами, блискають коси на сіножаті, і з легким шумом стелиться росиста трава в перекосях; сім'я засідає до вечері на святій вечір на пахучому сіні; чути стріляння, веселі голоси “Христос воскрес!”, церковні співи... “Пасха красная, пасха господня” – се паски святять коло церкви, дітвора бавиться писанками, парубки скупчилися при тих, що стріляють з моздирів. І безпосередньо від тих споминів душа його перескакувала до думки про Фрузю. Адже вона була також одною з принад і красот того його сільського життя. Коли скрип журавля над криницею так любо озивається тепер в його тямці, то се для того, що під тим журавлем він з нею стояв вечорами, зразу жартуючи та дрочачись, а потім тихо, любо розмовляючи»²¹.

Завершальним «німим акордом» оповідання є внутрішній крик Івана, коли він слухав розповідь баби про вбивство Фрузі: «Іван слухав, мов остовпілий. У його нутрі переверталось щось, рвалося щось, кричало щось, мов жаль, мов тяжкі докори, мов почуття якоїсь вини»²².

---

²¹ Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 5.

²² Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>. С. 7.

– Оповідання Івана Франка «**На роботі**» порівняно з попереднім оповіданням аналізованої збірки містить не так вже й багато музично-акустичного матеріалу.

Зокрема, у розділі «Дивний сон» музичні ефекти («музика природи») супроводжують опис луки, і це єдиний випадок в оповіданні, коли вони сприймаються в позитиві: «Дивлюся, – а я вже стою серед якоїсь луки зеленої. Запахні цвіти круг мене і трава висока, мотилі літають, пчоли жужжать по цвітах, і сверчки цвірінькочуть, і жовтогрудки колишуться на вершечках бадилля»²³.

Музично-акустичний матеріал подальших розділів немов контрастує з попереднім фрагментом.

Звуки дилини з розділу «У штольні» Франко порівнює з передсмертним стогоном: «А тій дилині що? Ци і вна дуднить? Ци вна стогне, мов конаючий?.. Як ту дивно, у тій штольні!.. Саме так виглядала тота яма, що мя в ню нині крізь сон тручала тота Задуха»²⁴.

Пронизливо тривожним є дзеленькіт дзвінка з того ж таки розділу: «Дзінь-дзінь-дзінь! Рятуйте! Рятуйте! Дзінь-дзінь-дзінь! Рятуйте!»²⁵

«Крик, плач і завід» панують у царстві Задухи в розділі «Задуха і її царство»: «Ми надлетіли над глибоченну темну яму, – саме таку, як я в сні бачив. Сопух густим чорним стовпом бовдурився з неї. Але що найстрашніше, – з тої ями чутно було такий крик, плач і завід, немов там у муках конають тисячі людей. – Що там такого? – питаю, здригнувши. – Лізь, побачиш! – каже она. – Се моє царство! І понесла мене в темну, відразливу глибіню»²⁶.

– Натомість чимало відповідного матеріалу знаходимо в оповіданні «**Навернений грішник**».

---

²³ Франко Іван. На роботі. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NaRoboti/6.html>

²⁴ Франко Іван. На роботі. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NaRoboti/6.html>

²⁵ Франко Іван. На роботі. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NaRoboti/6.html>

²⁶ Франко Іван. На роботі. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NaRoboti/6.html>

У розділі «Сеня придавило піском» музично-акустичний супровід стосується похорону Сеня. При цьому тональність оповіді Франка вказує на те, що Сеня не було особливо шкода ні «миру християнському, який наохався і нагостився на погребі», ні панотцеві з дяком, які відспівували покійного: «Похорони надійшли. Треба було справляти, “як бог приказав”. А панотець сказав: “У вас, Василю, ще й поля, і діточок зарібних, і статку, що бог післав, – дасте двадцять золотих за погріб. Се діло богу миле, – не пожалуй за упокій душеньки усопшого!” Що було робити? Відказати – годі. Торгуватися, як за худобину, коли сум тяженький на серце наляг, – ще гірше годі. А гроша готового бог має. Продавай частку, – а най півчастки, – тоту половину, на котрій той закіп нещасливий. Купець швидко найшовся, гроші швидко виплатив, мир християнський немало наохався і нагостився на погребі, – а панотець сумно та жалібно приспівували з дяком: “господи, помилуй” та “слава тобі, господи”»²⁷.

Уривок з розділу «Хвороба Василюхи» цікавий для нас описом сподіваного голосіння матері за сином. Власне – самого голосіння немає, тобто насправді спостерігаємо німу сцену, яка за інших обставин мала би передбачати акустичний супровід: «А де ж ненька-старушка? Чому не заводить, не голосить по покійнику, сльозоньками обмиваючи поморщене добродушне лице? Чи вона ж його менше других любила? Чи жалю по нім не чує? Ой, не менше других любила вона свого Михайлика, – і жаль її лиш бог знає, який тяженький. Лежить стара ненька у коморі на постелі, не може й голови звести, не може й рукою повернути! Посліднє нещастя доконало її. Як побачила свого синочка неживого, та й ще такого, якого його з ями видобули, впала без зойку, без голосу, як билина підкошена»²⁸

---

²⁷ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

²⁸ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

У розділі «Похорон Михайла» чуємо «музику природи». Гутірка сусідів порівнюється з природними звуками, при цьому і в «плескоті води на броді», і в «шелесті листя восени» відчувається тема вмирущості, адже вода на броді міліє, а листя восени опадає. Йдеться про похорон Михайла: «Сусіди гуворили, бесідували, все стиха, повагом, а в ухах Василевих їх бесіда що раз, то виразніше звучала, мов плескіт води на броді, мов шелест листя восени. Його рука мимовільно наливала червоний гарячий напій і виливала його з порції в горло, мов розжарене вугля, що щораз дужче збурювало в нім кров, зворушувало гадки»²⁹.

Похоронна тематика присутня і в інших епізодах розділу. В одному з них автор наче вказує на відсутність співчуття до померлого з боку дяків, що «бегечуть священні пісні»: «В хаті світло палає круг покійника, і миру повно, і два попи парастас правлять, і два дяки хриплять та бегечуть священні пісні»³⁰. В іншому епізоді Франко, можливо, натякає читачеві на відому народну пісню про «труну, яка заговорила»*: «Парубки тим часом закрили віко труни, взяли свого товариша і понесли з хати, ударивши на обох порогах труном по три поклони. Труно глухо задудніло, немов говорило: – Бувайте здорові! Забудьте про мене, най моя пам'ять не трує вам сумом щасливих хвиль життя! Бувайте здорові, щасливі, веселі!..»³¹

Продовжується похоронна музично-акустична тема, «гомін і охання», й у розділі «Туга Василя»: «І знов у Василевій хаті здвиг народу, гомін, і охання, і

²⁹ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

³⁰ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

* Для порівняння слова з цієї пісні: «Казала ми мати / Явора зрубати, / Явора зрубати, / Труну збудувати. // Стояла та труна / Двадцять сім літ дурно, / Зачала та труна / Сама говорити. // Зачала та труна / Сама говорити: / Кладіть кого в мене / Най йду в землю гнити. – Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині. https://shron3.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_narod/Sto_ukrainskykh_narodnykh_pisen_sela_Skorodyntsi_na_Ternopilschyni_folklorni_zapysy.pdf?

³¹ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

шепти кумочок. І знов до нього, бідного, тиснуться з усіх боків пожадані й непожадані»³².

Несподівану вість, про яку йдеться у цьому розділі, Франко описує, використовуючи порівняння з церковним передзвоном. Однак ідеться не про мелодію, а швидше про різку гучну ноту – «мов у дзвони вдарив»: «І необавці, мов у дзвони вдарив, на весь Борислав стала чутка, що Василиха ночами навідується до свого чоловіка за кару, що сам самохіть згубив марне своїх двох синів із білого світу»³³.

У розділі «Жид купує Василів закоп» «музика природи» немов попереджає про наступні події з незворотніми наслідками. На побутовому рівні початок розділу нічим особливим не примітний – Іван збирається пекти картоплю. Але ж неспроста у цей вечір так вив вітер: «Одного вечора, коли надворі вітер вив і сік у очі дрібним холодним дощем, Іван, увійшовши зі стодоли, повісив шапку на кілок, розложив огонь у печі і наладив миску бульби, щоби печи її в грані на вечерю для тата і для себе»³⁴.

У цьому ж розділі (як і в «Ріпнику» з аналізованої збірки) спостерігаємо й «німий акорд» – мов передвісник лиха: «Тяжка задума насила, відай, на Іванову душу, та не легше, бачилось, було й Василеві. Але поки що оба мовчали, а в хаті було так тихо, так сумно, так мертво, немов саме тепер була хвиля, коли змерлі душі обходили невидимо довкола хати, а при повіві їх воздушних крил мовкло все, тихло, глухло, завмирало...»³⁵

Розділ десятий твору – «Панотець докоряє Василеві» – попри загалом «малярський» характер, цікавий для нас описом звучання дзвонів. Вони «бамбіляли якось так сумно та недоладно», як за покійником, – з цього

---

³²	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
³³	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
³⁴	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
³⁵	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-

музичного моменту вже можна чітко здогадуватися про те, що оповідання завершиться Василевою смертю. Акустична ж характеристика «громадян» – «гуторять, регочуться та здихають важко, як кому до чого» – засвідчує їхній інтерес до своїх проблем, а відтак байдужість до долі Василя: «Була свята неділя. Невеличка стара бориславська церковця стояла сумна на пагірку за селом. Не отінювали її вікові розлогі липи, як звичайно буває по других селах. Кладовище з позападуваними могилками стояло голе і виднілося далеко на село, мов бездушне, в'яле лице смерті, грозячої всьому, що загляне. Напіврозвалена трупарня опиралася углом о стару головату вербу, котрої гілля стриміло над нею замісто стріхи. З другого боку стирчала острокінчаста дзвіниця, що вся тряслася, коли на ній задзвонено. Та й дзвони ж то бамбиляли якось так сумно та недоладно, мов справді тільки у них і діла, що голосити по покійниках. Саме тепер вони продзвонили на хвалу божу, а з села ідуть переулками та півперечками жінки й чоловіки до церкви. Єгомость іще не надійшли, тож і церкву не відмикано. Громадяни скупчилися на кладовищі, гуторять, регочуться та здихають важко, як кому до чого»³⁶.

В іншому епізоді розділу Іван б'є поклони. Це доволі виразна і зрозуміла картина, водночас важливе не це – Франко наголошує саме на акустичній складовій. Звуком «ковтання» Іван «глушить» сердечну гризоту: «Почалася хвала божа. Іван стояв у кутику і бив поклони, голосно ковтаючи чолом о землю, немов хотів тим заглушити якусь сердечну грижу»³⁷.

Акустична складова важлива і в епізоді проповіді панотця. Порівняння, яке використовує Франко для характеристики мелодики проповіді, наперед визначає характер проповіді – слова не надто тямущого в людській психології священника не спадають важко, мов каміння з неба, – вони «торохкочуть», як по дахівці: «Панотець довго говорили: голос їх не раз підносився і гудів, мовби

---

³⁶ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

³⁷ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

хто на церковний дах нараз висипав великий міх каміння, що торохтить, долів котячися. Особливо при словах: “Горе вам, п’яниці-недбалиці! Під вашими ногами пекло горить, бо в своїм поганім і гидкім налозі ви не тямите навіть про християнські обов’язки! /.../”»³⁸

Виразний «маллярсько-музичний» епізод спостерігаємо у розділі «Василь розпиячився». Звуки доповнюють, увиразнюють картинку, значення якої пояснює сам Франко: «Помимо шуму і говору, сум якийсь наляг на весь Борислав тої весни. По полях рідко-рідко де виднілися плуги та борони, зато, мов мурашки чорні, снувалася жидова, стирчали корби, купи хворосту на коші, млинки, рискалі та оскарби. І помежи хатами гамір не вгавав. Тут трачі ріжуть тертиці на високій кобильниці, там теслі цюпають, мов жовни, обтісуючи та ріжучи дерево, – се будують новий магазин, широчезний низький будинок на склад кип’ячки. Там знов боднарі під голим небом стружать скалля на бочки. Всюди рух, гамір, крики, гаркіт пили, стук топорів, але се не тота жива, свіжа рухливість сільського весняного життя, се зловіщі голоси, передвісники нового життя, тяжкого, брудного, нерадісного життя, на котре відтепер засуджений бідний Борислав»³⁹.

У розділі «Жид виганяє Василя з корчми» варто виокремити характерний для творчості Франка прийом німої паузи. Те, що мешканці Борислава закинули свою звичну хліборобську роботу, автор влучно характеризує висловом «небагато обжиночних пісень розлягалось по Бориславі»: «Минуло літо, минули жнива, та небагато обжиночних пісень розлягалось по Бориславі. За горбами, в Тустановичах, Попелях та других сусідніх селах, стояло по полю полукупків, що звід на небі, а на бориславських частках лиш де-де кладенички видніються»⁴⁰.

38	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
39	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
40	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-

Сцена з розділу «Василь конає у гарячці» дещо нагадує згадану перед тим сцену притулку з «Ріпника». Ніч позначена хропінням і нічним скрикуванням священникових слуг. Сам же Василь «сопе» і деренчливо «хрипить»: «Ніч. Груба пільма залягла Василеве притуловище. Крізь шпарки в стіні протягає острим холодом. Крізь підлогу чутно, як хроплять у кухні слуги, та час від часу скрикають крізь сон. Василь лежить, мов бездушна колода, на своїй постелі, лежить і не ворухнеться, лиш сопе тяжко, лиш дихає нерівно, а з глибини грудей чути глухий хрип дихавиці, мов дренькіт розбитого горшка»⁴¹.

Загалом при описі Василевої гарячки Франко не шкодує порівнянь та алюзій, більшість з яких побудовані саме на акустичних асоціаціях:

«/.../ очі не могли нічогісінько доглянути крізь глибоку пільму, а в голові у нього шуміло, мов у старім вітряку, пищало та скрегінцало, мовби хто ножем по склі черкав»⁴²;

«Жар в горлі ставав що раз, то дужчий, шум в голові заглушував усі гадки, переливався у всілякі найвідразливіші, найстрашніші голоси, які коли-будь чув на своїм віці. Тут був і скрип корби, котров витягав послідній раз свого сина з ями, і глухий стук падаючого тіла, і тяжке бовтнення у глибоку пропасть, і роздираючий душу вереск мліючої матері, і все, все, що, мов тараном, розвалило його щастя, мов громом, роздрухотало його життя, що повалило його з чесного заміжного газди так глибоко у пропасть нужди, хвороби і розпуки»⁴³;

«І бачиться нещасливому Василеві, що всі тоті давні хвилі, всі тоті люди, дорогі його серцю, встають, піднімаються з кутів: лица у них не сині, а чорні, мов уголь, очі позапливали кров'ю, нужда і розпука позасідали на їх чолах. Попереду йдуть його сини, всі три, за ними їх мати, далі багато знайомих, ровесників, колись подібних йому заміжних газдів бориславських, котрим він

---

⁴¹ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

⁴² Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

⁴³ Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

дорадив копати ями і котрі, подібно як він, походили на жебраків або погibli, як його діти... Із усіх кутів вони тиснуться до нього, стогнуть, плачуть, пишуть, регочуться і тісніше його обступають, наступають на його ноги, на груди, давлять, тлумлять, їх дотик холодний, мов крига, проймає його до костей, ваготить на нім, мов навалені гори. Дух йому запирає, смертельний піт заливає очі, і нараз із глибини зболілої душі виривається страшний крик: “Змилуйтеся надо мнов! Що я вам винен? Хіба я хотів лиха для вас? Хіба я щасливіший від вас?”⁴⁴.

Головним героєм розділу «Обійстя Василя перебирає жид» є Іван. Закономірно, що його й стосується перший акустичний опис. Іван заледве спроможний витиснути з себе голос, прохаючи «панів» (судових виконавців), щоб залишили йому вітцівщину: – Зжальтеся, панове, – проговорив він вкінці, насилу видобуваючи голос крізь гарячі сльози, що його давили в горлі, – що ж я тепер пічну без хати, без захисту?»⁴⁵

Зі зміїним шипінням порівнює Франко сказані Іванові слова Шміла, які заболіли Івана, немов укус гадюки: «Але, подібно, як смертельно скалічений чоловік звичайно не чує найтяжчої, найстрашнішої рани, а діткливоше чує меншу, так і Івана найдужче боліли насмішливі Шмілові слова: “Най би був ні пив, паскудник!” Тоті слова не сходили йому з тямки, шибалися в його думках, мов шиплячі змії, ворушили і бентежили всі найтайніші закутки, прогонюючи спокій, пожираючи надію а сіючи розпуку, грижу і розстрій»⁴⁶.

Інші дві сцени нагадують сцени з «Ріпника». Звуками шинку Франко немов підкреслює ницість і бруд того, що сталося. Це «крик, шум, говір, прокляття і пісні», «безумний крик і шум». При цьому друга сцена дещо схожа зі сценою з

44	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
45	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
46	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-

розділу «Панотець докоряє Василеві», де Іван «ковтав чолом о землю, немов хотів тим заглушити якусь сердечну грижу»:

«Сень пішов шукати Івана, та не легко ж було найти його серед сотень обмашчених, замурзаних лиць, серед сотень ріпників, що товпилися по шинках, брудних, як самі вони, закурених димом, заглушених криком, шумом, говором, прокляттями та піснями»⁴⁷;

«Довго ще сидів Іван у куті за столом і думав, і гризся своєю бідною, а нікому було його розпитати щиро, розважити, потішити, хоть тут довкола нього гомоніло багато людських голосів. Та що з того? Гомоніли се голоси таких саме, як і він, бідолахів, без дому, без роду, котрі тільки й тим безумним криком та шумом хотіли і в своїх серцях заглушити грижу невсипну та пекуче горе!»⁴⁸.

У заключному розділі «Василь помирає посеред церкви» знову чуємо голос дзвонів, як і в розділі «Панотець докоряє Василеві». І знову вони «баламкають сумовито», немов провіщають фінал твору: «Василь довго ще говорив в той спосіб; людей чим раз, то більше купчилося коло нього, старі приятелі стискали його за руки, узнаючи на нім явну ласку божу. Вкінці забаламкали сумовито дзвони на хвалу божу, і весь народ попер до церкви, хрестячися побожно та цілуючи чорний дерев'яний кілок, котрим були прибиті Христові ноги на великім розп'ятті перед церковними дверми»⁴⁹.

При описі ситуації, коли Василь пластом лежав на церковному помості перед «царськими дверми», знов, як і в розділі «Похорон Михайла», акустична характеристика вказує на байдужість дяка: «Баби шептали, здихали побожно, зводили очі догори і хитали головами, лиш дяк співав своїм пискливим голосом усе однаково і під час кожної довшої молитви панотця заживав з ріжка табаки»⁵⁰.

47	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
48	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
49	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-
50	Франко	Іван.	Навернений	грішник.	https://www.i-

Нарешті – завершується твір тишею. Василеві, який виглядав таким діяльним та енергійним на початку твору, уже не потрібно нічого: «А наvernений грішник, блудний син, загублений баран, лежав тихо, недвижно на помості і не рушився й разу під час тих слів. А коли по службі божій люди хотіли його підоймити і вивести з церкви, з немалим переляком підняли з помосту бездушне, холодне вже і задеревіле тіло «наvernеного грішника»⁵¹.

1. 2. Музичний дискурс збірки «Галицькі образки».

Другу збірку Івана Франка «Галицькі образки» (1885) складають чотири твори: «Малий Мирон», «Грицева шкільна наука», «Оловець» і «Schonsreiben».

– В оповіданні «**Малий Мирон**» з погляду на тему нашого дослідження цікавими є роздуми героя твору – малого хлопчика Мирона – про саму природу слуху: «– А чим то воно чоловік усе видить? І небо, і зіле, і тата з мамою? – таке питання насувається йому ні звідси, ні звідти. – Або чим чує? Он каня кевкає, кури кудкудачуть... Що то таке, що я того чую? Йому здається, що все те чоловік діє ротом, і видить, і слухає. Рознімає рот: так і є, видно все, чути все... – А може, ні! Може, очима? Зажмурює очі. Ов, не видно нічого. Рознімає: видно й чути. Зажмурює знов – не видно, але чути. – Еге, так ось воно як! Очима видно, а чим же чути? – Знов рознімає і затуляє рот – чути! Далі очі – все чути. Аж ось прийшла думка – заткати пальцями вуха. Шум-шум-шум. А то що таке? Чути шум, але не чути ні кудкудакання курей, ні кевкання кані. Віднімає пальці – чути кудкудакання, а шуму нема. Другий раз – те саме. “Що се таке? – міркує сам собі Мирон. – Еге, знаю вже! Вухами чую кудкудакання, а пальцями чую шум! Аякже, аякже”. Пробує раз і другий – так, зовсім так!»⁵²

– Продовжує тематику Франкових розслідувань над звуком «**Грицева шкільна наука**». Центральним для оповідання є звуконаслідувальне «а-ба-ба-га-ла-ма-га», що водночас нагадує і гелготання гусей, і шкільну науку азбуки:

---

⁵¹ Франко Іван. Наvernений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>

⁵² Франко Іван. Малий Мирон. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/MalyjMyron.html>

«Коли, нарешті, отямився, хлопці вже починали читати склади на подвижних табличках, які розкладав і складав професор. Вони невтомимо по сто разів співучими голосами повторяли: “а-ба-ба-га-ла-ма-га”. Грицеві, не знати чому, дуже се сподобалося, і він почав своїм пискливим голосом навипередки кричати: “а баба галамага”»⁵³.

Зрештою, увесь твір побудований на грі автора зі спізвучністю:

«...коли гуси побачили свого недавнього поводатора зовсім у зміненим виді, у нових чобітках, у новім повстянім капелюшку і червоним ременем підперезаного, піднявся між ними наглий і дуже голосний окрик зачудування. Білий гусак підбіг близько до Гриця з витягнутою головою, немов хотів йому добре придивитися; грива гуска також простягнула голову і довгий час не могла й слова вимовити з наглого зворушення, аж вкінці швидко вицокотіла: Де-де-де-де?»⁵⁴;

«...ані білий гусак, ані грива гуска не забули ще свого колишнього доброго пастиря і швидко пригадали собі його. З голосними, викриками радості і тріпотінням крил вони кинулися до нього. – Де-де-де-де? – цокотіла грива гуска. – Адже в школі був, – відповів гордо Гриць. – Ов! ов! ов! – дивувався білий гусак. – Не віриш, дурню? – крикнув на нього Гриць і швякнув його прутом. – А сьо-сьо-сьо? А сьо-сьо-сьо? – дзьоботіли, громадячись коло нього, інші гуси. – То ніби, що я навчився? – формулював їх питання Гриць. – Сьо-сьо-сьо-сьо? – дзьоботіли гуси. – А баба галамага! – відповів Гриць. Знов сик зачудування, немов ані одна з тих 40 гусячих голів не могла зрозуміти такої глибокої мудрості. Гриць стояв гордий, недосяжний. Аж нарешті білий гусак здобувся на слово. – А баба галамага! А баба галамага! – скрикнув він своїм дзвінким, металічним голосом, випростувавшись, піднісши високо голову і тріпочучи крилами. А відтак, обертаючись до Гриця, додав, немов аби його ще більше пристидити: – А кши, а кши! Гриць був зламаний, засоромлений! Гусак

---

⁵³ Франко Іван. Грицева шкільна наука. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/GrycevaShkilnaNauka.html>

⁵⁴ Франко Іван. Грицева шкільна наука. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/GrycevaShkilnaNauka.html>

в одній хвилі переймив і повторив ту мудрість, що коштувала його рік науки! “Чому вони його до школи не давали”? – подумав собі Гриць і погнав гуси на толоку⁵⁵.

– В оповіданні «**Оловець**» тематика звуку в основному обмежується акцентом автора на модуляціях голосу своїх літературних героїв.

«Злісний», «Гризький» (в’їдливий), а водночас «понурий» голос головного героя замість «жартівливого» та «ласкавого» дає читачеві можливість відчутти настрій головного героя перед уроком арифметики, на якому не передбачається нічого доброго: «Степан Леськів, мій добрий знайомий, наближується до мене. – Ов, ти, видно, нині рахунків не вмієш; то-то будеш у шкіру брав! А ще як мені скаже професор бити, ну, майся гаразд, небоже! Що за збиточник той Степан! Він знає, що рахунки – моя слаба сторона, і любить не раз подрочитися зо мною. Але я знаю добре, що він таки жартом говорить; притім нині я не боюся професора, бо я рахунків (писати цифри до 100) навчився. О, ще й як навчився! А хто вчора цілий день писав пальцем цифри по шибках вікон, покритих густою росою? – Ну, ну, не дуже ти журися моїми рахунками, – відповів я Степанові. – Уважай лиш, аби ти сам не дістав у шкіру! Диво дивне, бігме, що диво! Я хотів відповісти Степанові також жартом, з усміхом, ласкаво, – а відповів якимось так злісно, гризько, таким понурим голосом, що аж самому стало погано!»⁵⁶

Тривожний гамір, що його чує головний герой перед уроком, не несе ніякої конкретики, однак він увиразнює його тривожний настрій, адже на рівні підсвідомості хлопець розуміє – красивий олівець, якого він знайшов по дорозі до школи, належить не йому: «Перед рахунковою годиною почув я в остатній лавці, де сидів Степан, якийсь гамір, якісь тривожні, уривані питання і відповіді, але за загальним гамором не міг розібрати, що се таке. Та все-таки мене щось тьокнуло, якийсь несупокій заворушився в мені. Я подумав собі: не

---

⁵⁵ Франко Іван. Грицева шкільна наука. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/GrycevaShkilnaNauka.html>

⁵⁶ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

буду тепер виймати олівця, буду писати, як звичайно, пером, хоть і як воно мені обридло»⁵⁷.

Окремий звуковий блок стосується сцени шмагання Степана, порахунки з батьком якого мав учитель. Це і слізний голос Степана, і гнівний крик вчителя, і крик болю, а пізніше хрип Степана, і свист різки, і, нарешті, тиша після екзекуції: «– Та за що мене пан професор хочуть бити? – спитав ще раз Степан крізь сльози, видячи професора, що наближався з різкою в руці. – Лягай! – крикнув той і, не ждучи далі, захопив Степана за волосся, перевернув його на крісло і почав щосили швякати різкою. Степан закричав з болю, але крик, бачиться, тільки дужче дразнив оп’янілого професора. – Аби ти знав на другий раз, як олівці губити! – кричав він задиханим, уриваним голосом, і різка ще сильніше засвистала, оперізуючи тіло бідного Степана. /.../ Вже бідний Степан охрип, лице його посиніло з натуги, пальці судорожно впилися в професорові коліна, ноги кидалися в повітрі, але різка не переставала свистіти в повітрі, а кожний її свист, кожний ляск на грубу полотняну сорочку Степана стрясав і здавлював тридцять дитинячих серць у класі, витискав новий крик болю і розпуки з груді Степана. /.../ Вкінці стих свист різки. Професор випустив Степана, а той, безсильний, змучений, без духу покотився на поміст. Професор, червоний, мов буряк, кинув різку і сів на крісло, з котрого іно що скотився Степан. Хвилю віддихав, не кажучи й слова. В цілім класі було тихо, мертво, сумно. Чути було лишень, як хрипів бідний хлопець, судорожно хлипаючи»⁵⁸.

Франко увиразнює, опредметнює звуки голосу людини.

Слово може «колоти, як будяк»: «– Ага, не пла-ач! – відповів сумно Степан. – Та вони мене за-аб’ють за оловець! Шість кре-ейцарів, кажуть заплатили за нього в місті... “А як мені, – кажуть, – де загубиш, то шкіра не твоя, чуєш!..” Ой, ой, ой!.. Я не міг слухати тої бесіди. Кожде Степанове слово

---

⁵⁷ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

⁵⁸ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

кололо мене, мов будяки. Я побіг швидко додому, весь дрижачи, блідий і задиханий»⁵⁹.

Слово може спричинити відчуття, мов після «облиття окропом»: «– А за що то вчора професор так Леськового Степана збив? – питає вуйко нараз мене. Те питання страшно перепудило мене, немовби хто обілляв мене окропом»⁶⁰.

Слово може й заспокоїти людину, як-от добродушна говірка Степана заспокоїла головного героя твору, незважаючи на хвилеве гостре збурення відчуттів: «Але коли я побачився з ним, коли почув його голос, то всі муки, весь неспокій перебутих днів немов віджили одним разом у моїй душі, – але тільки на хвилю. Степан тепер був уже здоров і веселий по-давньому, заговорив до мене добродушно, мов нічого й не було між нами; про оловець ані споминки»⁶¹.

– Значення акустичної складової зачину оповідання «**Schönschreiben**»^{*} нагадує «Оловець». Водночас тут про наближення «небезпечного» уроку свідчать не звуки, а тиша: «У просторім другім класі нормальної школи отців василіан у Дрогобичі тихо, хоч мак сій. Наближається година “красного писання”, страшна для всіх не так самим предметом, як радше особою вчителя»⁶².

Грізну функцію виконує тиша і в іншому епізоді оповідання. Що цікаво – погрозлива тиша класу після гучного викрику одного з учнів про наближення вчителя протиставлена в цьому епізоді не «музиці природи» рідної сторони, про яку якраз мріяв малий Мирон. Вона протиставлена його уявним діям – «бігати по пастівниках, сидіти над річкою або бродити по ній за ковблями». У такий спосіб, як можна висувати, Франкова тиша в цьому випадку дорівнюється не просто відсутності звуків, а відсутності загалом дії, німому заціпенінню: «Малий Мирон один сидить спокійний, майже веселий у лавці. Він дивується,

---

⁵⁹ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

⁶⁰ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

⁶¹ Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>

* Тобто краснопис, каліграфія.

⁶² Франко Іван. Schönschreiben. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Schoenschreiben.html>

чому се нараз так тихо стало в класі, коли один смільчак, висланий на коридор на звідини, вбіг до класу і крикнув: “Валько прийшов!” В тій самій хвилі тихо стало в класі. /.../ Серед тої, для інших страшної й тривожної, тиші він тим вигідніше віддався найлюбішому заняттю – думкам про свою рідну сторону. Не можна сказати, аби він тужив за нею: він знав, що щопонеділка побачить і батька й матір. Він тільки думав собі, як то гарно буде, як колись, літом, приїде додому, буде міг знов свобідно бігати по пастівниках, сидіти над річкою або бродити по ній за ковблями; се були думки радше веселі, ясні, блискучі, а не тужні, не жалібні. Малий Мирон розкішно ниряв у тій красоті природи, що розцвітала в його уяві серед сірих, холодних стін василіанської школи, і не думав про погрозу, що наближалася над клас»⁶³.

1. 3. Музичний дискурс збірки «На лоні природи і інші оповідання».

Збірку Івана Франка «На лоні природи і інші оповідання» (1905) складають твори «На лоні природи», «Микитичів дуб», «Яндруси», «Дріада», «Щука», «Odi profanum vulgus», «Мавка», «Під оборогом», «Мій злочин», «У столярні», «Поєдинок», «Поки рушить поїзд», «Сойчине крило». Музично-акустична складова важлива майже для кожного із цих текстів.

– В оповіданні «**На лоні природи**», закономірно, насамперед чуємо «музику природи», зокрема потужну музику водної стихії ріки Стрий, що вповні викаже свою могутність дещо далі за текстом оповідання: «Бистро шумить і грізно беть ся о каміне ріка Стрий, перепливаючи срібною гадюкою в три скрути невеличке гірське село Н.»⁶⁴.

Наступним яскравим епізодом твору є пасторальна сцена з властивим для скотарства краю звуковим рядом – голосом вівчарської трембіти чи рогу скотаря, звучанням дзвоника на шії корови – що суміщається з то «шумливим», то «журкітливим» плином Стрия: «На верхах гір лисих та ясно-зелених пестрим

---

⁶³ Франко Іван. Schönschreiben. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Schoenschreiben.html>

⁶⁴ Франко Іван. На лоні природи // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 1.

рядном порозкидали ся турми овець; тужливо і протяжно лили ся звуки вівчарської трембіти, лунаючи від верха до верха. З темної лісової гущавини на той звук відкликаєть ся інший, різкий голос – то ріг скотаря, а в перестанках, мов тонесенька струна десь глибоко під землею ледви чутно зазвенить – то металевий дзвоник на шиї у корови, що десь у лісі на плаю пасеть ся. І все те, бачить ся, зовсім не перериває великої тиші, не бентежить супокою природи. Тільки Стрий не то шумить, не то журчить принадливо, котячи по камінню свої кришталеві води /.../»⁶⁵.

Порушує гармонію, як завжди, людина. Сполошив спокій природи постріл одного з паничів по величній рибині: «Ревнули гори п'ятикратним відгомонам від вистрілу, бовтнулись у глибінь переполохані клені, тільки великий патріарх мов скажений почав крутити ся по версі, метати ся в різні боки, то поринаючи в глибінь, то знов виринаючи та хлипаючи раз по разу виставлюваним аж над воду ротом»⁶⁶.

– На кілька прикметних у плані акустично-музичної тематики епізодів натрапляємо в оповіданні «**Микитичів дуб**». Один із них стосується характеристики Митра. Насамперед привертає увагу «рівний та холодний» тон його голосу, коли він оповідав казки. Цей тон найбільш відповідний для розповіді жаских історій, які діти чують від Митра. Схожий ефект справляють і його пісні (навіть не зовсім пісні, а «якісь короткі, однотонні уривки»), наче програмуючи настроєвість цілого оповідання, у чому читач переконається далі: «Але часом, коли всі ми помучили ся і сиділи тихо, віддихаючи дебудь у холодку, Митро нечаяно немов оживав, починав оповідати нам казки, а все такі страшні та понурі, що нераз не один менчий слухає, слухає його, мов причарований, і ні з сього ні з того розплачеть ся. В таких хвилях, коли довкола всі сиділи тихо і трівожно слухали оповідання, коли закляті царі, нещасливі діти,

---

⁶⁵ Франко Іван. На лоні природи // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 2.

⁶⁶ Франко Іван. На лоні природи // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 8.

казочні звірі та палаци пересували ся немов живі поперед очима дітей, Митро оставав ся все однаковий і говорив таким рівним та холодним голосом, що нам від того голосу ставало ще страшнійше, і ми в білий день мимоволі тисли ся одно до одного, не сьміючи одначе перервати Митрову бесіду. І що найцікавійше, Митро говорив таким поважним тоном, описував усякі дива так докладно, зупинював ся на всякій дрібниці так довго, немов усі ті страшні історії сам бачив та пережив. Часом і пісні співав, але ті пісні, звичайно якісь короткі, однотонні уривки, морозили нам кров у жилах; ми блідли, дрожали і не сьміли рушати ся, слухаючи його глухого, не зовсім приємного голосу. – Відки в тебе такі співанки та байки? – питали ми нераз. – Тітка навчила, – відповідав коротко Митро»⁶⁷.

Франко наводить і приклад такої пісні з однієї із казок Митра:

«Виїдь, виїдь, крілю
На червонім коню,
Твої сини порубані
Під сим мостом поховані»⁶⁸.

Промовистою є Франкова характеристика Напуди, яку він вкладає в уста оповідача Івася. Вона ніколи не жартує ані сміється, що вказує на її моральне спустошення: «Я ніколи не бачив її веселою, говіркою, не чув від неї жарту ані пісні, не видав її пристроєною, як иньші сільські дівчата»⁶⁹.

Страшну подію, яка описується в оповіданні, – вбивство Напудою дитини – Франко змальовує через «музику природи» і через згадку про голосіння за мерцем. О цій порі «завіває вихор», «гуркоче грім» і щось «йойкає» під Микитичевим дубом: «Не минула й хвиля від заходу сонця, а вже на землі залягла така пітьма, що я виглядаючи з хати крізь шибу бачив саме стілько, як

---

⁶⁷ Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і инші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 18–19.

⁶⁸ Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і инші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 20, 21.

⁶⁹ Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і инші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 21.

коли-б шибу з надвору обліпив смолою. Тільки вихор завивав поміж углами та шарпав китиці з причілков хат. Хвиля від хвилі лопотіли грубі дощові краплі в вікно. Блискавки кровавим світлом пороли пільму, а громи потрясли хату, повітре і землю. – Йой, Господи, що за страшна буря, – сказали мама прийшовши з надвору до хати. – Щось лихе буде. Я виразно чула, як під Микитичовим дубом щось стогне, але так жалісно та страшно, що мені волос у гору пішов. В тій хвилі блискавка запалала на небі, загуркотав грім і з великим лускотом влетіла служниця до хати. – Матінко Христова, – скрикнула вона ледво дух переводячи, – то певно щось покутує під Микитичовим дубом, що так тяженько йойкає! Господи, як я вчула, серце в мні застило, а воно все: “Йой доленько моя! Йой дитинонько моя! Йой жите моє непросвітне!..” Так як ось за вмерцем заводять»⁷⁰.

Після ув'язнення Напуди за дітовбивство автор знову дає нам музичну характеристику Митра. При цьому звертається до тої ж самої пісні, яка звучала на початку оповідання. Ця пісня є своєрідним обрамленням твору. Тепер Митро співає її «мертвецьким голосом»: «А малий Митро ніколи вже не виходив з нами бавити ся. Від коли взяли пани його тітку, що одна може любила його щиро, від тоді він став іще більше понурий, лїнівий та відлюдний. Він рідко і виходив із хати і я рідко видав його. Часом тільки, коли була гарна погода, я зазираючи крізь пліт до Микитичового саду, бачив Митра під дубом. Він заслинював стебло, підпускав на плинне зеркальце краплину песього молока і вдивляючи ся в ріжнобарвні переливи острого плинну співав мертвецьким голосом:

Виїдь, виїдь, крілю
На червонім коню,
Твої сини порубані

---

⁷⁰ Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 27–28.

Під сим мостом поховані»⁷¹.

– У «Яндрусах»^{*} Франко вкотре звертається до «музики природи», підкреслюючи приналежність природного простору для зграйки малих львівських «вуличників», які вибираються у передмістя: «Боже, як чудово довкола! Тиша, сонечко гріє лагідно, хиллячи ся вже до заходу. Старі дуби стоять простягаючи в гору свої могутні рамена і гріють ся до сонця. Лише задумана береза над яром посумніла і мов золоті сльози без вітру ронить до долу свої пожовклі листочки: кап, кап, кап! Жовна застукала в конарі. Капають від часу до часу на пів достиглі жолуді з дубів, і лише десь-колись ледво чутно долетить до сього відлюдного сховища голос бляшаного дзвінка на шиї у корови, що пасеть ся десь за битою дорогою, в зубрянському зрубі»⁷².

Натомість у фіналі оповідання чуємо зовсім інше звучання, яке сприймається різким контрастом до попередньої звукової гами: «Хлопці йшли машинально, майже не бачучи та не чуючи, що діяло ся довкола них. Начко все ще хлипав судорожно, а Владко гриз уста. А довкола них літала груба лайка і проклятя побожних кумась, крепкі дотинки робучого люду і вереск вуличної дітвори»⁷³.

– Наскрізь пронизані «музикою природи» та фольклорною мелодикою два наступні твори з аналізованої збірки – «Дріяда, уривок із повісти» і «Мавка, літня казочка».

Вже на початку «Дріади» Франко окреслює награвання ранкового вітру в кронах столітніх смерек і буків як музику, що вчувалася його літературному героєві крізь сон у Відні. Цю музику Борис сприймає як музику батьківщини: «Дорога лісом тягла ся довго, підіймаючи ся більше або менше стрімкими терасами все висше й висше. Зразу Борис ішов зовсім у млі, мов під якимось склепінєм, але звільна почував, як те склепінє робить ся щораз більше прозоре,

---

⁷¹ Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 32.

^{*} За поясненням Франка, так у жаргоні львівських «вуличників» називалися хлопці.

⁷² Франко Іван. Яндруси // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 47.

⁷³ Франко Іван. Яндруси // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 53–54.

як із мли виринають з разу здоровенні гиляки столітніх смерек та буків, – далі відслонюєть ся ширший вид на глибокі яри по праву руку дороги та на високі стовбури дальших терас перед ним. Рівночасно в шпилях дерев почула ся з разу легенька, а де далі все дужша музика, те мельодійне, таємниче гране ліса, що не раз у Відні почувало ся йому крізь сон, а тепер, коли почув його на правду, по просту вхопило його за серце, так що у нього аж сльози закрутили ся на очах. Він знав, що се встає поранковий вітер, який швидко розібе до решти густу мряку, що нависла над горою. Того він і надіяв ся, бажаючи з вершка гори налюбувати ся видом своєї улюбленої батьківської сторони»⁷⁴.

Наступний розлогий уривок твору – це органічне доповнення «музики природи» музикою голосу Дріади. Органічне бодай тому, що й сама Дріада як лісова німфа є частиною природи (До цього варто би згадати й суто «маллярську» сцену, як Борис побачив лісову співачку, ціла постать якої тонула в зелені і «лише тоненька шийка, щільно обшіплена ковніром блідо-зеленої сукні, трошечка виринала понад темнійшу зелень листя»). Не подаємо тут музикальної характеристики пісень Дріади, адже ніхто би не зробив цього краще, ніж це зробив сам Франко: «В тій хвилі почув ся чистий, дзвінкий, дівочий голос – десь немов над його головою. Він озирнув ся поневолі на вершки буків, що стояли біля стежки, але швидко переконав ся, що голос ішов із висшої тераси гори, яка тут підіймала ся дуже стрімко мов стіна, так що стежка мусіла довгим вужем обкручувати вузкий, але глибокий яр. Відтам, із противного кінця ярка, з висшої його стіни, з поміж густої зелені буків та ліщини лив ся той голос – чистий, дзвінкий та мельодийний, лила ся пісня повна туги і мелянхолії, та при тім надихана якоюсь таємною житевою енергією, мов тужливий, а при тім так могутній своєю енергією гомін гірського потоку. Борис зупинив ся, напружив слух і прислухував ся до слів пісні:

Плине качур по Дунаю –

---

⁷⁴ Франко Іван. Дріада, уривок із повісти // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 60.

вистрілила в гору відома йому мелодія, мов протяжне, тужливе зітханє...

Плине качур по Дунаю –

повторили ся слова, та мелодія надала їм більше пристрасти; вони звучали тепер мов порив увязненої душі, що бачить перед собою широкий Дунай і граціозні рухи живучої птиці, а сама не може вирвати ся з гнітючих її оковів. І знов іде глибоке, пристрасне зітханє, розливаючи ся широкими тактами мелодії:

Дай ми Боже, що думаю!

І мов жайворонок із піднебної висоти камінцем спадає в низ, так і мелодія розсипаєть ся тихим хлипанєм безсильного жалю:

Дай ми Боже, що думаю!

Борис слухав і тремтів. Чи то сила і ніжність голосу, чи красота та виразність модуляцій, чи чар улюбленої мелодії та поетичних образів, які він почув тут так несподівано, – досить, що він стояв мов причарований, запирав у собі дух і весь тремтів, несвідомо боячи ся, щоб пісня не урвала ся, щоб голос не затих і щоб уся ота сцена, ті золоті плями на сухім буковім листю, і отой густо-зелений яр, і оті могутні буки над його головою, і голос і пісня, і оте солодке тремтіне його тіла – щоб усе те моментально не щезло, не розвіяло ся, не показало ся злудою, сном, марою.

Але голос не уривав ся. Проспівавши одну зворотку пісні він, що правда, зробив коротеньку павзу, але потім зараз почав на ново мелодію, виразно, хоч із якимось особливим акцентом вимовляючи слова:

Я думаю мандрувати:

Жаль ми роду покидати.

Не так роду, як мамочки,

Що нас мала три синочки;

Що нас мала, згодувала,

Не однаку долю дала.

Пісня лила ся по горах лагідними, та про те широкими хвилями, вистрілювала високо дзвінкими нотами, то знов капала в низ золотим дощем мелянхолії. І робила чари. Вона заповняла вершок гори, оповивала його густим туманом невимовної туги і слала з нього рожеві хмари мов післанці десь у невідому далечінь. А потім розливалась ся важким хлипанєм здавленого серця, болючими нотами одчаю та обурення на несправедливість долі, і знов вилітала з тих сумерків у гору до ясного сонця»⁷⁵.

На ліричного героя «Дріади» голос несподівано стрінutoї в гущавині лісу таємничої німфи справляє враження сильніше, ніж віденські концерти, адже це музика душі його батьківщини. Прикметно, що ця музика виконується очевидно професійним голосом, що залучає до поняття «батьківщина» не лише селянство, де були витворені всі оті мистецькі пісні, але й верству інтелігенції, яка здатна підняти ці шедеври на новий мистецький рівень: «Борис заслухав ся і потопає у мріях. Та при тім і рефлексія не дримала. Він чував у Відні всякі концерти і всяку музику, та вони не торкали так його серця й фантазії, як отсі прості, примітивні тони селянської пісні. Примітивні як стогнанє або зітханє натомленої душі, а про те виспівувані зовсім не примітивним, а бачилось, високо культивованим, інтелігентним голосом. І се ще збільшало чар і привабність пісні. Голос плив мов річка, рівно, без утоми, без афектації. Якесь почутє гармонії та рішучости родило ся слухаючи його. Борис був тепер певний, що той голос не урветься, не розпливеть ся в нівищо. Він перестав тремтіти і почав тихенько, нечутними кроками наближати ся до того місця, відки плив голос»⁷⁶.

Доповнює й конкретизує попередньо сказане про «музику душі батьківщини» те, що Дріада співала свої пісні саме українською: «Правда, Борис не знав, хто вона і до якої народности зачисляє себе. Вона співала по

---

⁷⁵ Франко Іван. Дріада, уривок із повісти // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 62–64.

⁷⁶ Франко Іван. Дріада, уривок із повісти // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 64–65.

українськи, і Борис не міг утаїти перед собою того, що власне ся українська пісня найдужше вхопила його за серце, ще заким він побачив співачку»⁷⁷.

– Просякнута фольклорною мелодикою і Франкова «**Мавка**». Насамперед – у цій «літній казочці» чуємо сміх та «ку-кукання» й «у-гукання» мавки, яка наснилася малій Гандзі: «– О, я не бою ся Мавок, мамуню! Мені ген-то снила ся одна, – так любо ми бавили ся! А вона все сьміє ся до мене – правда, мамуню, що Мавки сьміють ся, так голосно-голосно! – тай каже: “Гандзю, куку!” А я кажу: “Я тут!” А вона каже: “Ходи, Гандзю, в ліс, там у нас такі гойданки, у-у! у-у!” Візьміть мене, мамунцю, візьміть, може її побачимо! Я так би хотіла погойдати ся з нею!..»⁷⁸

Відтак чималий фрагмент тексту присвячено «музиці природи», яку Франко виписує особливо ретельно. Ноти лісової пісні здатні викликати різний настрої, вони звучать інакше взимку, навесні чи влітку. Не дивно, що ліс так чарує малу Гандзю: «Хата, де жила Гандзина мати, стояла на самім краю села. З трьох боків, не дуже далеко, виднів ся густий, темний, вічно тужливий ліс, що шумів раз-у-раз та заводив якусь таємничу пісню. Дивна то пісня. Деякі її ноти щемлять у серці, мов недавня, ледво загоєна рана; иньші рвуть думку з собою в темну, пахучу безвість, у якийсь безмежний, непрозорий простір; иньші порушують самі глибокі і сильні струни в людській душі, будять бажанє житя, енергію, охоту до невтомної праці, сьвітлої будучини, а ще иньші навівають якусь невідому, глибоку тугу на серце. Гандзя родила ся серед гомону тої пісні; відколи могла чути тони, чула найбільше її, і не диво, що та пісня причарувала всю її нервову істоту. В сні і на яві вона прислухала ся до неї зимовими вечорами, коли ревла буря і ліс стогнав як тисячі ранених на побоєвищу; любила ся нею весною, коли теплий вітер ледво-ледво ворухив вохкі ще, безлисті, а вже сьвіжими соками налиті гилячки; прислухала ся до неї

---

⁷⁷ Франко Іван. Дріяда, уривок із повісти // Франко Іван. На лоні природи і инші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 75.

⁷⁸ Франко Іван. Мавка, літня казочка // Франко Іван. На лоні природи і инші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 118–119.

в пекуче літнє полудне, коли вітру не було чути, а про те по верхівях лісових дерев ходив якийсь таємний шепіт, мов зітханє або мов сонне лепотанє задріманих на сонячній спеці дерев. Дитяча уява день і ніч блукала по лісі, знаходила в його голосах відгомін своїх дрібнесеньких а про те для неї таких важних і величніх радощів і терпінь. От тим то й не диво, що та лісова пісня причарувала всю нервову, тендітну Гандзину істоту. Ві сні й на яві у неї все одно та одно на думці – ліс і його тайники. Що найкращого, найприємнішого затишила вона в своїм коротенькім житю (їй було всього пять літ), усе те нерозлучно вязало ся з лісом»⁷⁹.

Наступний фрагмент – знову акустична характеристика мавок, на цей раз дещо повніша, ніж на початку твору: «Ах, як радо, з якою розкішю слухала вона казок про лісових духів, про ті на пів страшні, на пів принадні твори людвої фантазії, а особливо про Мавок з білим як березова кора личком і з довгими, зеленими косами! Вона не могла зрозуміти, чого інші діти боять ся Мавок. /.../ Їх голоси, мов срібні дзвіночки, звеніли нераз у Гандзиних снах, і вона була така щаслива слухаючи їх з далека... Але вона ще ніколи не бачила Мавок на очі. Який жаль, що мама не хотіла сьогодні взяти її з собою в ліс! Сьогодні булаб певно побачила Мавку, о певно! Аджеж їй не дармо снилися Мавки вже кілька ночий, сьпівали, сьміяли ся так голосно-голосно, гойдали ся на гилках а все кликали її до себе, в ліс... – Гандзю, куку! Гандзю, куку! – кликали вони, ваблячи її до себе своїми білесенькими руками. – Ходи до нас до ліса! У нас так тепло, так весело, так любо! Ади, які у нас коси! – і у тебе така буде! Ади, які у нас гойданки! – і ти на такій будеш гойдати ся! У-у! у-у!.. Ходи, ходи!..»⁸⁰

Лісовому відкритому і свіжому розвіллю автор протиставляє замкнутий вогкий і понурий простір хати. Малу Гандзю лякають «діди» – тіні, які

---

⁷⁹ Франко Іван. Мавка, літня казочка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 119–120.

⁸⁰ Франко Іван. Мавка, літня казочка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 120–121.

постають по кутках хати. Забитий у стелю для якихось господарських потреб чорний гак уявляється їй страшним чудовиськом – «кусікою» з поетичної дитячої ляканки: «Гандзя заплакала. Вона озирнула ся по хаті. Як тут нужденно, вохко, понуро! В кутах діди стоять – страшно! Їй пригадала ся приказка, якою втишували її, коли часом плакала:

Лізе кусіка
З за сусіка!
Зуби зазубила,
Очи заочила,
Руки заручила,
Ноги заножила!
В серці їй острій ножище,
В плечех їй дубовий колище!

Вона затремтіла і трівожно поглянула на стелю, в якій стримів забитий чорний, грубий, деревляний гак, дивачно понакарбовуваний. Сей гак в її уяві був «кусікою»⁸¹.

Останній «звуковий» фрагмент твору – знову про мавок, які кличуть Гандзю до себе. Саме завдяки приємній настроєвій мелодиці, яку використовує Франко при описі цих міфологічних персонажів, смерть малої Гандзі в оповіданні Франка сприймається не як страшна трагедія, а саме як «літня казочка», у якій Гандзя органічно возз'єднується з близькою їй лісовою стихією: «– Мавко! Мавко! – кричить Гандзя з радості, біжучи стежкою. – Я йду вже, біжу, ади як швидко! Будемо бавити ся. Чим раз голоснійше та виразнійше гомонить вічна лісова пісня. Гандзя ловить її вухом, упивається нею. Серед шуму та гомону листя вона виразно чує щось немов різке плюсканє

---

⁸¹ Франко Іван. Мавка, літня казочка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 121.

рибок у чистій кришталевій воді: се сьміх та радісні крики Мавок. Вона чує навіть, як вони кличуть її до себе: – Гандзю, куку! Гандзю, куку!»⁸²

– Надзвичайно виразно звучить «музика лісу» в оповіданні Франка «**Під оборогом**». Шум дубів, шелест таємничої Дебрі, дзюркотіння потічка – все те разом складає чарівну симфонію, яка відгукується в душі малого Мирона: «Для нього нема більшого щастя, як самотою блукати по лісі – рано, в неділю, коли там нема ані живої душі. Се його церква. Він слухає шуму дубів, тремтить разом із осиковим листочком на тонкій гияці, відчуває розкіш кожної квітки, кожної травки, що хилить ся під вагою діяментового намиста роси, то знов любить ся містичною дрожю таємного і невідомого, яка проходить його, коли загляне в Глибоку Дебру з її крутими берегами, оброслими густим хащем та високими деревами, і коли зо дна тої дебрі зівне на нього густа пільма та якийсь таємничий шелест чогось укритого на дні тої пільми – чи то шелест гадюк, що вють ся по сухому листю, чи шемранє малесенького потічка, що дзюрчить-капотить по дні... Всі ті неясні почуття, з яких у людській душі зароджуєть ся релігія, переходять малого Мирона в лісі в часі таких самітних проходів, і вони й творять ту дивну принаду, той чар, яким ліс оповиває його душу»⁸³.

Ритмічний голос відлуння у Радичевому лісі перед бурею навіть складається для малого Мирона у людські слова: «Слова звучать виразно, – але не страшно. Се не крик раненої людини, не стогін, не чути в ньому болю, благаня – се зовсім не відгук людського ані звірячого крику. Се монотонні, ритмічні вигуки, мов згущена і на людські слова перетворена музика самого ліса, без чуття, а проте дивно зворушлива в своїй ніби байдужности та елементарній силі... – Рани! Рани! Рани!»⁸⁴

---

⁸² Франко Іван. Мавка, лїтня казочка // Франко Іван. На лонї природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 123.

⁸³ Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лонї природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 126–127.

⁸⁴ Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лонї природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 133.

З надзвичайною майстерністю відтворює Франко гучання виображеного грозовою хмарою велетня, якого малий Мирон називає «вуйком», шум, свист, скиглення, стогін вітру перед грозою тощо: «– Що, вуйку, сердиш ся? Хиба ж я образив тебе? Я ж тобі не сказав прикрого слова. А як не хочеш танцювати, то я тебе не силую. Може заграєш? Га? Немов відповідь на се питанє загуло сильним громом із вершка Діла. І Радичів і Панчужна і дальші ліси відізвиали ся тепер сильним риком. І той рик збудив у ярах якусь нову силу. Мов лютий звір зі схованки вихопив ся буйний вітер і зашумів, засвистів, заскиглив у лісах, застогнав у крутих берегах річки, покотив ся по сіножатах курявою розшарпаного з копиць сіна, а по гостинці, що йшов поміж нивами, підняв ся до неба сіро-жовтими бовдурами пороху»⁸⁵.

Голос дзвонів, покликаних відігнати грозову хмару, автор порівнює з бренькотом золотої мушки в павутинні; проти могутнього оркестру природи це лише «цвінькання дримби»: «Аж нова блискавка, що розпорола черево пільми і велетенським зигзаком скочила в Радичів і тут же розсипала ся оглушливим брязкотом, мов би з безмірної висоти висипано сто возів усякого заліза на скляний тік, – аж отся блискавка допомогла його уяві. Раптом він зрозумів, чого йому страшно, зрозумів, що значить отсей глухий гуркіт у хмарі, грізнійший і важчий від тріскоту громів та реву бурі, і що значить той тоненький бренькіт, що ледво-ледво продирав ся до його слуху крізь загальний гармідер розшалілої природи, бренькіт немов золотої мушки, що сіпаєть ся в павутиню: се був голос дзвонів, якими дзвонено на тривогу, на прогнанє граду і який тепер, супроти тої гігантської музики в природі виглядав мов цїньканє дримби супроти могутньої орхестри»⁸⁶.

В іншому фрагменті, вже перед самою перемогою Мирона над «вуйком», ранко порівнює церковне подзвіння з жалобним голосінням за померлим:

---

⁸⁵ Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 138–139.

⁸⁶ Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 142.

«Писк, клетіт, зойк у хмарі зробив ся ще дужший. Ось-ось вона трісне, ось-ось сповнить ся велетнева погроза. Навіть вітер утих на хвилю. Блискавки над Ділом погасли. Була хвилина страшеного, трівожного напруженя в усій природі; все, що живе в низу, дерева, збіжя і трави, звірі й люди стояли тремтячи і запираючи в собі дух; голос дзвонів на далекій дзвінниці чув ся тепер виразно, але не як сильна, переможна сила, а тільки як жалібне голосіне по помершім»⁸⁷.

– В оповіданні Франка «**Мій злочин**» музики небагато. Можливо, тому, що йдеться про геть непоетичний безглуздо жорстокий вчинок: вбивство малого пташка справді було позбавлене жодного сенсу.

Зокрема, у творі натрапляємо на Франкове визначення «органічного життя», яке він називає «великою сімфонією убійств», де далеко не останню скрипку відіграє і людина: «Так, у мене на сумліню забійство. То значить, не се одно тільки. Адже-ж чоловік – великий, систематичний, рафінований убійця між божими сотворінями, тай усі ті сотворіня з свого боку докладають і свою добру пайку до загальної великої сімфонії убійств, котру нам подобаєть ся називати органічним житєм»⁸⁸.

Крім того, в епізоді твору з описом настання весни автор використовує притаманну для його стилю «музику природи»: «І річка почувала се; в ранці вона була ясна і чиста і плюскотіла тихенько мов у літі, а тепер клекотіла гнівно в своїх тісних берегах і протискала ся в низ своїми жовтаво брудними, розбурханими водами»⁸⁹.

– Оповідання «**У столярні (Із моїх споминів)**» на початку містить фрагменти з «музикою природи», «пасторальною музикою». У такий спосіб автор увиразнює ностальгійні відчуття хлопця, переміщеного із села в місто: «В

---

⁸⁷ Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 144.

⁸⁸ Франко Іван. Мій злочин // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 151.

⁸⁹ Франко Іван. Мій злочин // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 153.

моїй душі чув ся веселий шум ліса, плюскіт чистої річки /.../»⁹⁰, «А я довго ще плакав, уткнувши ся лицем у отворену скриньку та ніби шукаючи якоїсь книжки. В моїй уяві тельнякали срібні дзвіночки, на червоній стяжці позавішувані на шиях таких самих білих та красеньких теляток, пишав ся зелений пастівник, по яким весело скачуть та пасуть ся вони, і чув ся жалібний рик їх материй, що тепер надармо шукають своїх діток»⁹¹.

Однак доволі скоро такі фрагменти припиняються. Їх заміщують інші – з пісенною характеристикою персонажів чи певних ситуацій. Хоча звучать і українські тексти, проте частіше чуємо польські пісні – це виразний показник містечкової культури.

Так Франко характеризує Яська – свого товариша по майстерні: «Окреме місце займає в моїх споминах термінатор Ясько Романський. Се був одинокий крім мене малолітній у домі і через те мій природний товариш. /.../ Іншим разом, коли треба було сидіти дома, а роботи не було, він учив мене мельодій польських колядок та інших кантичкових пісень, і часто сидячи в пустій столярні, похилені над заялозеною старою кантичкою ми що сили викрикували звісний колядковий рефрен:

Hej, hej, jedni grali,
Drudzy tańcowali,
Pasterze na łące!»⁹²

А це – «цьоця» Кошицька розмальовує скрині: «Ось вона викінчує прешрашенну “ружу”, якої рисунок і коліри могли-б здивувати й найдикійшого дикаря, і при тім її голос виводить:

Ах, тяжка страта!
Пекельні врата

---

⁹⁰ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 165.

⁹¹ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 168.

⁹² Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 175–176.

Отворять ся широко.

А ви грішніі

І проклятіі

Ідїть в пропасть глибоко!

За хвилию вже її рука, узброєна квачиком із зеленою фарбою, робить по червоному викрутаси подібні до жидівських спірально звинених пейсів, а з її уст пливе далеко гуманнійша течія слів і тонів:

A ty pani dworko,

Kluczyki na kołku – hej nam hej!

Kolęda, kolęda, kolęda!

Każ wódki dolewać,

Węziem dobrze spiewać – hej nam hej!

Kolęda, kolęda, kolęda!»⁹³

Тут – знову співає Ясько: «Дорожші скрині, шафи та ліжка малювали ся олійною фарбою – і то виключно зеленою. Сей звичай мусів бути досить старий, коли образ “зеленого ліжка” ввійшов навіть у пісню. Ясько любив співати сю пісню: чи то варячи в зелізнім горщику коніпний олій на покост і мішаючи його ненастанно зелізною лопаткою, чи розтираючи зелену фарбу, змішану вже з жовтої й синьої, він прижмурюючи очи мов півень виводив:

A w ty nowy komogze

Stoi zielone łoże:

Ej łoże, łoże, śliczne, zielone,

Ktoż na tobie będzie spał?»⁹⁴

Загалом співи для столярні були звичним явищем. Швидко опанував популярні пісні й сам головний герой оповідання. Ніколи не співає лише майстер Гучинський: «Взагалі столярня дуже часто лунала піснями. Особливо

---

⁹³ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 180–181.

⁹⁴ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 182.

всяка стичність з фарбами та пензлями якось сама собою викликала пісні на уста. Тільки майстер Гучинський не співав ніколи. За те я, навчивши ся швидко всіх пісень популярних у столярні, допомагав своїм пискливим голосом кождому, а на третім році свого побуту в столярні дійшов до того, що міг помагати “цьоці” також при мальованю скринь»⁹⁵.

Щоб зрозуміти, чому Гучинського обділено піснею, треба повернутися до початку твору, де Франко змальовує його як чоловіка доволі обмеженого: «Загалом Гучинський був хоч добрий робітник, але чоловік нічим незамітний. Для знайомих і сусідів він хоч і був “пан майстер”, а поза очи все лишив ся “чоловіком Кошицької”. Говорили, що вона якось піддурила і приманила його до себе, тай сам Гучинський у своїй обмеженій голові з часом мабуть зупинив ся на тій думці /.../»⁹⁶.

Очевидно, Франко зумисно підкреслює вказану вище особливість Гучинського і в ще одному епізоді оповідання, сцені після побиття «цьоці» майстром: «Цьоця після того памятного вечера лежала два дни в ліжку, а третього дня вставши до мальованя скринь, з якоюсь пасією раз-у-раз виспівувала ту строфу польської колядки, де згадувалось імя майстра – Войтіх, і за кождим разом махала грізно квачем у його бік, співаючи:

Bieg Wojtek bez portek po śniegu, po grudzie:

Śmieją się, cieszą się: cha-cha-cha-cha ludzie!

А майстер мовчки робив при варстаті і при кождім таким натяку червонів ся мов буряк»⁹⁷.

Зрештою, жодної симпатії до Гучинського автор і не може мати, адже саме він спричинився до того, що енергійна і підприємлива Кошицька скінчила на

---

⁹⁵ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 182.

⁹⁶ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 163.

⁹⁷ Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 184.

паперті. Отож – таку людину не варто характеризувати музикою, не варто вкладати їй в уста слова пісні.

– Оповідання «**Поєдинок (Зимова казка)**» прикметне звучанням «музики війни», яку не шкодуючи слів описує Франко. Як характерний приклад – такий фрагмент твору: «Битва була в самім розпалі. Гармати ревіли мов люті звірі, кидаючи з своїх гирл тяжкі, смертоносні кулі. Ракети лускали високо під хмарами, розсипаючи ся градом кровавих искор. Уся широка кітловина стогнала, кричала, гриміла та палала, мов одно пекло. Сонце зайшло, а сумерки налягаючи на землю робили весь той образ знищення, різанини і смерти ще страшнішим»⁹⁸.

– В оповіданні «**Поки рушить поїзд**» насамперед чуємо «музику міста» – відтворення звучання початку робочого дня працівників залізниці: «Черепаха їде! – крикнув голосно надкондуктор, проходячи поуз шопи, та так, аби його почули робітники, що спали тут же побіч. І вони почули його. В комірці, що служила їм спальнею, вчинила ся метушня, почули ся заспані голоси, гуркіт стільців, протяглі позіваня, плюскіт води, котрою робітники промивали заспані лица, і по якімось часі два чоловіки в робітницьких блюзах відімкнули широчезну браму шопи і ввійшли до середини»⁹⁹.

Продовжується звукова симфонія оповідання наростаючою мелодією котла паровоза: «Вона прокинула ся. Вже в паленищу огонь гуде. Вже в кітлі вода починає грати мов у величезнім самоварі, зразу довгими, пискливими тонами, далі жалібно, мов просячи ся на волю, далі уривано, грізно, мов сварячи ся і грозячи, а ще далі люто клекотячи, булькочучи, ревучи та виючи. Та машиніст не дбає. Він радий тим проявам сили, він знає, що вони мусять ще побільшати,

---

⁹⁸ Франко Іван. Поєдинок, зимова казка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 186.

⁹⁹ Франко Іван. Поки рушить поїзд // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 192–193.

геть значно, значно побільшати. – Е, небого “Черепахо”, не так ти ще у мене засьпіваєш! Ану, Максиме, піддавай жару!»¹⁰⁰

В третьому ж епізоді до певної міри механічні звуки людського голосу – команди кондукторів – продовжуються звучанням трубки надкондуктора і плавно переходять у чисту «музику машини»: «– Від’їзд! – крикнув кондуктор із заду поїзду. – Від’їзд – крикнув другий. – Трарара! – заграла трубка надкондуктора. Машиніст торкнув “Черепаху”. Свист – аж у вухах заляцало. Шипіне – аж боки машини мов надули ся з натуги. А потім фу! фу! фу-фу! фу-фу! фу-фу-фу-фу! І пішло фуканє часто, частійше, ще чистійше, поки його не заглушив гуркіт поїзду, стук коліс о шини, брязкіт ланцюхів і якорів, уся ота кольосальна, дика та могутня музика поїзду що входить у рух»¹⁰¹.

– Одним і найвизначніших Франкових шедеврів можна вважати твір «Сойчине крило. Із записок відлюдка». Музичний дискурс «Сойчиного крила» різноплановий. В одному лише фрагменті поєднується і «музика природи» («старші панове гудуть мов дуби»), і музика інструментальна («звуки фортепяна»), і музика голосу («жіночі голоси мов срібні дзвоники», «хор, пісні, соля», «Кришталева чаша»). Так Франко за допомогою різного звукового ряду описує святкову зустріч Нового року в середовищі міської інтелігенції: «Ха, ха, ха! Празнично! Що таке празничне стрічанє нового року? Шумне товариство, молоді жіночі голоси мов срібні дзвоники. Старші панове гудуть мов дуби в теплому вітрі. Сьвітло сальону. Звуки фортепяна. Хор, пісні, соля... Деклямація, брава, оплески. Жарти. “Кришталева чаша, срібная криш”...»¹⁰².

В іншому фрагменті твору автор вживає відомий вираз «со тимпани і органи». Ці музичні інструменти мають, відповідно, шумне і голосне звучання, при цьому є, по суті, антонімами, адже тимпан – один із найдревніших

---

¹⁰⁰ Франко Іван. Поки рушить поїзд // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 195.

¹⁰¹ Франко Іван. Поки рушить поїзд // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 197.

¹⁰² Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 199.

нехитрих ударних інструментів, притаманний для архаїчних суспільств, а орган – складний духовий клавішний інструмент, який нерідко розташовують у церквах. Отож сполучення «со тимпани і органи» позначає тут не що інше, як шумливу голосну какофонію: «Живе, реально живе, працює, думає, терпить і бореться, паде й тріумфує тільки одиниця. І моя скромна одиниця доходить до того, щоб тріумфувати по многих і болючих упадках. Тріумфувати не шумно, со тимпани і органи, щоб шарпати слухи ворогів і будити зависть завидючих. Се тріумф дикунів, негідний осьвіченого чоловіка»¹⁰³.

Бачимо у творі згадку про увертюру Россіні до опери «Вільгельм Телль». Докладніше значення цієї музичної композиції ми розглянемо в другому розділі своєї роботи, тут же лише підкреслимо, що Франко любить її найбільше за своєрідний настроєвий вплив: «Та гов! Який то денний порядок нинішнього вечера я уложив собі? На такі празничні вечери я все укладаю собі наперед денний порядок, з тою одначе умовою, що вільно мені зовсім не держати ся його. Маю подвійну приємність: укладаючи точку за точкою смакую в думках кожду з них, а потім переміняючи їх любую ся новими комбінаціями в виконаню. Перша точка: Россінієва увертюра до Вільгельма Теля, виконана на фісгармонії. Моя улюблена композиція – вводить мене звичайно в поважний та при тім бадьорий настрій»¹⁰⁴.

«Музика природи», яку так любить автор, дорівнює в «Сойчиному крилі» коханій його ліричного героя: «Тямиш той ліс із його полянами і гущавинами, з його стежками й леніями, з його зрубамі та хашами, де стояли високі квітки з тужливо похиленими головками, де до сонця грали тисячі сверщків, а в повітрі бреніли міліони мушок, а в затишках гніздили ся рої співучих пташок, а по полянах пасли ся ясноокі серни, а скрізь розлита була величня гармонія і жите

---

¹⁰³ Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 201.

¹⁰⁴ Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповіданя. Львів: НТШ, 1905. С. 204.

йшло рівним, могутнім ритмом, що передавав ся душам людським? Тямиш той ліс, мій рідний ліс, якого нема другого на світі? Се не був ліс, се я була»¹⁰⁵.

Нарешті, у контексті музичного дискурсу варто навести і ще один фрагмент твору, де музична термінологія характеризує важке становище Марії-«Сойки»: «Те, що я тут оповідаю тобі, се лиш ескіз, нарис, скелет моїх пригод. На докладне оповіданє не стало б мені ані паперу, ані часу, ані сили. Торкну ся тільки злегка наболілих струн, бо вигравши повний їх концерт можнаб одуріти»¹⁰⁶.

Як бачимо, певний музичний дискурс присутній у більшості творів з проаналізованих збірок малої прози Івана Франка. Подекуди він відіграє важливу художню роль. Найчастіше маємо справу не з інструментальною музикою, а з «музикою природи» або «музикою міста», де Франкові симпатії очевидно на стороні першої з них.

Також нерідко в оповіданнях Франка натрапляємо на випадки «музики голосу» – на пісенну акустичну характеристику персонажів. Як вдалося зауважити – окремі персонажі у Франка «не співають», на відміну від інших. Автор наче позбавляє їх пісні як питомої властивості живої, «життєвої» людини.

---

¹⁰⁵ Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 210.

¹⁰⁶ Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 239.

Розділ II

«МУЗИЧНА НОВЕЛА» У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Як зазначає відомий дослідник творчості Франка Микола Легкий, музична й малярська модерна новела формується наприкінці XIX – на початку XX ст., проте у творчості Франка вона з'явилася дещо раніше – у 1870-х («Лесишина челядь») та 1880-х роках («Вільгельм Телль»). «Музичною», за словами науковця, «називаємо новелу, в якій домінують візуальні та слухові музичні образи, а музика є провідною темою твору. При цьому слід мати на увазі, що використання найрізноманітніших музичних образів у творі – не самоціль; вони служать для розкриття психології персонажа, вияскравлюють його характер, допомагають письменникові донести до читача приховані від стороннього ока психічні процеси»¹⁰⁷.

Характеризуючи жанр музичної новели, Микола Легкий апелює також до спостережень Івана Денисюка, який писав, що у випадку з музичними новелами Франка (тут мається на увазі конкретна новела «Вільгельм Телль») варто вести мову не про «поширений у німецькій літературі тип так званої мистецької новели (з її різновидами: малярська (Malernovelle) і музична (Musiknovelle)), бо так іменувалися твори будь-яких структур, щоб тільки вони зображували малярство і музику. /.../ Музично-малярське тло в новелі Франка чи Кобилянської є виявом душі героя. Тут ідеться про особливий, ліричний спосіб розкриття характеру у такому специфічному “розчині”, як музичні переживання чи пейзаж»¹⁰⁸.

Хоча за способом розкриття характерів до жанру «музичної новели» можна віднести і «Лесишину челядь», і «Вільгельма Телля», обидва твори

---

¹⁰⁷ Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 227.

¹⁰⁸ Денисюк Іван. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. Львів: Академічний Експрес, 1999. С. 140–141.

суттєво відрізняються. Якщо в першому випадку для увиразнення рис характеру персонажів Франко використовує як інструмент здебільшого фольклорні, точніше народнопісенні засоби, то в другому таким інструментом стала симфонічна музика. Розглянемо ці два твори докладніше.

2. 1. Музичний дискурс «Лесишиної челяді».

Микола Легкий відносить новелу (або ж «оповідання», «етюд», «фрагментарний твір» чи, за визначенням самого Івана Франка, «галицький образок») «Лесишина челядь» (1876) до «короткого періоду “молодечого романтизму” та початків позитивізму (1871–1876)» у творчості Франка¹⁰⁹. Дослідник поділяє думку Марії Лапій, що «контраст у цьому творі й є основним засобом зображення. Події відбуваються впродовж одного дня – від світанку до сутінків «на тлі “соковитого” сільського пейзажу, де колір, запах, поліфонія звуків творять вишукану, мікродеталізовану картину»¹¹⁰.

Оця «поліфонія звуку» відчувається вже від самого початку твору. Як це звикло для Франка, значну її частину складає «музика природи»: «Зійшло сонце. Зацвіркотали сверщчки на всілякі лади, забриніли великі польові мухи, затріпоталися барвисті мотилі понад колосистим морем. Природа ожила. Вітер подув сильніше, подув теплом зі сторони лісу і зачав стрясати срібну росу з трав і цвітів»¹¹¹.

Як певну противагу їй в наступному ж абзаці чуємо й «музику села». Вона теж укладається в певну доволі гармонійну мелодію, але все ж, порівняно з «музикою природи», не настільки органічна, наче розривається спорадичним «гойканням» чи «лусканням»: «У селі піднявся гамір, закипіло життям. Вигін запестрівся від худоби, яку гнали на пашу. За худобою йшли заспані та немиті

---

¹⁰⁹ Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 50.

¹¹⁰ Див.: Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 84.

¹¹¹ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

пастухи. Декотрі лишень, які вспіли вже й поснідати, співали весело, гойкали та вилускували батогами, женучи свій товар»¹¹².

Все ж, домінує в образку «музика голосу», «музика пісні». Саме через неї або через її несприйняття Франко й характеризує не лише внутрішній світ персонажів, але й їх самих, їхні характер і вдачу.

Скажімо, наймит Лесихи – сирота Василь – не співає а «галайкоче». Слова пісень різного жанру і церковних молитов перемішані у його голові, мабуть, як і його думки. Цікаво те, що за характеристикою Франка Василь хоч і любив співати сам, проте не любив слухати інших. Очевидно, злагоджена гармонія пісень інших не підходить для його внутрішнього світу: «Ага, був ще у Лесихи хлопчина-наймит Василь, що пас худобу. Його прозивали Галаєм, бо вічно, скоро вжене худобу в ліс, галайкоче та галайкоче і не вгаває на волосок. В одній хвилі і коломийки задробить, і думки затягне, і весільної, і з псалтирі та гласів церковних. Не був він письменний, усе те переймав зі слуху, і аби вам одну співанку вмів скінчити. Голоси та співанки плелися в його голові в якімось дикім неладі і моталися, мов клоччя сіна в буйнім вітрі. Вони не цікавили, а тільки заглушували його. Він, співаючи, не тямив о світі ані о собі. Худоба брела ніворотом. А як хто інший співав, то він не любив слухати. Сказано, якийсь тумановатий. /.../ Поки в хаті, серед людей, то мовчить, ходить, як туман, а скоро тільки вирветься на самоту, в ліс, на толоку, то співає-співає, а властиво, галайкоче без тями, людям насміх, а собі, мабуть, на полекшу, а бодай на забуття, на оп'яніння та безтямність»¹¹³.

Франко наводить і приклад Василевого співу: «– Лесихо, Лесихо! – чути голос якогось косаря з-під лісу. Лесиха встала, приложила руку над чоло і вперла очі в далечінь. – Чи не видите, онде три ваші корови в вівсі? – кричав голос дальше. Із лісу долітало галайкання і верескливий спів Василя:

Ой там на горбочку

---

¹¹² Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

¹¹³ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

Сидів дідько в черепочку,
А ми його не пізнали...
Гей...
(оте “гей” тяглося безконечно довго).

мати ж моя, мати,
Пусти мене погуляти...
Го-о-о-а-усподи, воззвах тобі, услиши мя!..

– Ах, чортів накоренок! Уже знов змалював! Бодай же ти з себе печінки викричав! Василю, гей! Василю, гей! Дідьча би тобі мати в печені всадилася! Ту-у-мане вісімнадцятий, на! А не видиш, що корови в шкоді – га? А, повилазили би тобі тоті сліпаки, та би тобі повилазили! – Господи помило-о-ой! – ішов відгук із лісу. Те “лой” тяглося знов дуже довго і згубилося вкінці десь у далекім темнім лісі»¹¹⁴.

Іншого роду пісні Анни – також безталанної сироти, яка мала нещастя вийти заміж за Лесишиного сина. В її уста Франко вкладає дві пісні. Зі змісту першої можна судити, що вона заміжня зовсім не за тим, кого насправді кохала, хоча внаслідок життєвих обставин змінити в своїй долі нічого й не може:

«Зібралось Анні на тугу й жалощі, і вона також силкувалася вилити їх піснею. Вона несміло та рівно і переливно затягла:

Зайшло сонінько за віконінько,
Як промінне коло;
Вийди, миленька, вийди, серденько, –
Промов до мене слово!
Рада би-м вийти, рада би-м вийти,
До тебе говорити, –
Та лежить нелюб по правій руці,
Боюся го збудити!

---

¹¹⁴ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

Лесиха слухала пісню, затиснувши зуби. Кілька разів спідлоба суворо поглянула на невістку. Анна не бачила того, жала далі і співала. З її тусклого ока скотилася навіть груба сльоза і впала на серп. Знак, що й серце її співало ту ж пісню, не лиш уста»¹¹⁵.

Друга пісня потверджує гадку про те, що в житті Анни було кохання, при цьому кохала не лише вона – кохали і її. Автор дає зрозуміти, що якби Анна не була сиротою, її життя могло би скластися інакше: «Тихо стало в хаті. Місяць несміло, блідо проглядає крізь мутні шибки. Анна ще не лягала спати. Вона сперла голову о вікно, а лікті о варцаби і довго стояла, тяжко задумавшись. Над чим вона думала? Бог знає. Може, переходили поперед її очима її літа молоді, невеселі, сирітські. Може, пригадувалася її серцю яка перша, щаслива, безталанна любов, бо в очах закрутилися дві сльози, а з уст ледве чутно полилася сумна думка:

Шуміли верби в Поповій Дебрі,
Та й лозове пруття;
Люблю тя, дівча, люблю, серденько,
Про людей не візьму тя.
Не так про людей, не так про людей,
Отець-мати не велить...
Мене за тобов, мене за тобов
Само серденько болить!»¹¹⁶

Пісні Горпини, а їх також дві, недвозначно свідчать про те, що дівчина закохана: «Рано, за холоду, з росною добре жати. Хруп-хруп, хруп-хруп... Лиш тільки всього й чути та шелест складаного в снопи жита. Але поволі-поволі свіже польове повітря, широка самота і тишина поля, одностайність роботи спонукують духа, щоб виявив себе. Розмова не легко тут зав'яжеться, – стара Лесиха все її якось прикро перерве. От одно що, так се пісня. І поволі-поволі із

---

¹¹⁵ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

¹¹⁶ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

загальної тишини і одностайного хрупання стебел вирізується чудовий, срібний, зразу тихенький, мов несмілий голосок. Се Горпинин голос. Стара жне, не зважає на те. Горпина стає сміліша, голос міцніє, із серця нехотя плетється тужна пісенька:

Туди лози хилилися, куди їм похило;
Туди очі дивилися, куди серцю мило»¹¹⁷.

«Анна почала поратися, а Горпина вибігла до сіней. Тут лише злопотіла коновцями та й коромислом, рипнула дверми, а з обори чутно лиш було веселу пісеньку:

Коби-м була така красна, як та зоря ясна,
Світила би-м миленькому, ніколи не згасла!»¹¹⁸

Про кохання й сопілчана мелодія, а також пісня милого Горпини – «вродливого чорнобрового парубка Митра Грома»: «– Еге, завтра, – шептав за нею Митро.– Хто знає, яке те завтра буде. Довго поглядав з вигону на Лесишину хату, а далі й задумався. “Чи не дармо я її люблю? Чи віддасть її стара Лесиха за мене?” – подумав він. Серце йому стислося, коли погадав про свою бідність. – Треба робити, заробляти щосили, а чи що з того вийде?.. Таке-то наше гречане... Зітхнув важко, витяг сопівку з-за пазухи, заграв, затілікав, та так дрібно та тужно, немовби в тім голосі тонула вся його надія на тихе щастя. – Гірка моя доле! – прошептав Митро і повернув у свій вигін до бідної, вербами обсаженої хатини, де жила його стара мати. З-між густих зелених верб чути було по хвилі парубоцький голос, що виводив пісню:

Ой ще кури не піли,
Кажуть люди: день білий!
Ой вийди, вийди, хороша дівчино,
Поговори зо мною!»¹¹⁹

---

¹¹⁷ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

¹¹⁸ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

¹¹⁹ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

Сама Лесиха – не співає. Навпаки, вона намагається «збити» пісню, не дати розвою вияву душевних почуттів інших. Робить це у формі грубого окрику: «– Гей, ти, неліпо якась! – крикнула Лесиха до невістки. – Чи вже лишаєшся? Вже тобі руки покулило, чи що?»¹²⁰

Зовсім не співає і Лесишин син Гнат. Це також виразний штрих до його характеристики. А крім того, він ще й «злий та забіяка», «поганий: волосся червоне, очка маленькі, хитрі, як у якого татарина, сам великий, голова, як макітра, а губи, мов подушки, такі повіддувані», «плели щось люди, що Гнат не зовсім має чисті пальці, не раз там крізь них і дещо чуже прослизнеться».

Нарешті – завершує огляд характерів «Лесишиної челяді» «старий дід, жебручий Заруба», якого Лесиха прийняла, щоб пильнував пасіки. Від нього, що природно, чуємо не пісню, а молитву на ніч: «– Бог запласть! Ручечкам роботящим, і ножечкам приходящим, і головам вислухащим, – зачав Заруба крізь сон свою звичайну молитву, але зараз же обернувся на другий бік і втих»¹²¹.

2. 2. Музичний дискурс «Вільгельма Телля».

Яскравим прикладом музичної новели у творчості Франка є «Вільгельм Телль» (1884).

За класифікацією Миколи Легкого, новелу «Вільгельм Телль» Франко написав у свій період «наукового та ідеального реалізму» (1877–1900). На передній план у творах цього періоду «виступають увага до факту й художня аналітика, глибокий зондаж у психологію персонажів, студіювання психіки особистості, свідомої й несвідомої її складників, використання психоаналітичних засобів дослідження, кристалізація жанрів соціально-

---

¹²⁰ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

¹²¹ Франко Іван. Лесишина челядь. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>

психологічної повісти й такого ж роману, психологічної новели»¹²². З іншого аспекту – новела входить до «любовного циклу» прози Франка¹²³.

Іван Денисюк називав цю новелу «новелою настрою»¹²⁴.

«Вільгельм Телль» – опера на чотири дії італійського композитора Джоаккіно Россіні. Лібрето В. Ж. Етьєна де Жуї та Іполита Бі, в основу якого лягла однойменна п'єса Фрідріха Шиллера або, за іншими даними, А. Лем'єра. Прем'єра відбулася в Парижі в Королівській академії музики, з серпня 1829 року.

14 січня 1858 Феліче Орсіні здійснив невдалий замах на Наполеона III та імператрицю Євгенію, які їхали на виставу «Вільгельма Телля». Через неприємну для Габсбургів тематику нерідко траплялося, що оперу ставили у скорочених варіантах або під іншими назвами. Проблеми виникали і через політичну сторону твору, адже Вільгельм Телль виступав проти панівного політичного режиму. Зокрема в Італії після постановки в неаполітанському театрі у 1833 році наступного разу оперу поставили лише через 50 років у венеційській Ла Феніче і в 1899-му в міланському театрі Ла Скала.

Сьогодні найвідомішим фрагментом опери вважається її увертюра – програмна симфонічна поема з чергуванням лірико-епічних, пасторальних і драматично-мальовничих, жанрово-дієвих епізодів. І хоча композитор не ввів до увертюри тем опери, проте смисловий і поетичний зв'язок увертюри з оперою очевидні¹²⁵.

Новелу І. Франка «Вільгельм Телль» (1884) з погляду музиколога докладно розглянула Ольга Каленіченко. Дослідниця погоджується з висновками відомих літературознавців Івана Денисюка що визначення типу цієї новели як

---

¹²² Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. С. 50.

¹²³ Там само. С. 176.

¹²⁴ Денисюк Іван. Про два типи новели у творчості І. Франка // Денисюк Іван. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. Т. 2: Франкознавчі дослідження. С. 52.

¹²⁵ Вільгельм Телль (опера). [https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільгельм_Телль_\(опера\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільгельм_Телль_(опера)); Дж. Россіні – Увертюра до опери «Вільгельм Телль». <https://www.youtube.com/watch?v=nBI6BwzRJpY>

«настроєво-психологічного» і Романа Голода щодо імпресіоністичної манери письма автора. Також підтримує тези Михайла Яцкова про те, що Франко у «Вільгельмі Теллі» створює «поетичну концепцію з музичним і малярським тлом» і Романа Голода, що у творі спостерігаємо «візуально відчутний образ музики», «мистецтво так званого “audītio colorata” (кольорового слуху)»¹²⁶.

Водночас О. Каленіченко звернула увагу на те, що у франкознавстві ще не розкрита сюжетотворча роль опери Россіні в новелі, не з'ясовані питання, яка роль музики у фінальному рішенні головної героїні, чому саме цю оперу Франко обрав для своєї новели тощо. Відповіді на ці питання, як вважає дослідниця, можна отримати, розглядаючи твір Франка з погляду на використання у ньому музичного коду («використання письменником образів, мотивів, понять, пов'язаних з музикою як мистецтвом в якості значущих одиниць створюваного тексту») і музичного екфразису^{*127}.

Насамперед О. Каленіченко розглядає різницю між характерами головних героїв твору – Олі й Володка. Справді, вже з тексту перших абзаців новели стає зрозуміло, що Оля – дівчина з романтичною душею, тоді як Володко – раціоналіст-прагматик.

З Олею пов'язані експресивні рухи і відчуття, що підкреслюють її підвищену чутливість до навколишнього світу: вона «тремтяча, зворушена», «судорожно обнімає шию молодого чоловіка», говорить, «задихаючись», чекає «гарячих обіймів», «бажає почути ... гаряче, любе слово», «пристрасно» вигукує і таке інше: «Як я тебе люблю, милий мій Володю, як я тебе люблю! – повторяла, задихаючися, молода, прекрасна дівчина, судорожно обнімаючи шию молодого чоловіка, свого нареченого», «Ні, ні, ні, я не сумніваюся, –

---

¹²⁶ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 71.

* «Екфразис (від грец. ekphrasis: докладний опис) – інтерсеміотичне розкриття засобами літератури ідейно-естетичного змісту творів малярства, скульптури, архітектури, музики та інших мистецтв». – Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. С. 325.

¹²⁷ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 71.

пристрасно скликнула молода дівчина, – сама тінь сумніву убила би мене. Мені тільки зробилося так якось тісно, тривожно, мрячно на душі, – я бажала почути від тебе гаряче, любе слово...»¹²⁸ Відповідно – музику Оля сприймає, як сприймає її романтична натура.

Натомість Володко – «доктор філософії і вчитель гімназійний» – поводить себе розважливо і прагматично. Він урівноважений і спокійний, адже все йде як треба: через тиждень він одружиться і матиме дружину – «молоду, прекрасну дівчину», хоча найвищим проявом любові для нього є не душевний порив, а готовність одружитися; від опери він сподівається, що музика його «успокоїть, уколише»; Франко акцентує на тому, скільки уваги Володко вділяє своїй зовнішності, показуючи тим його надмірне себелюбство: «Люблю, зірочко, і найліпшим доказом моєї любові, що через тиждень буде весілля!», «Але як же то можна, серденько? Ложа заплачена, фіакр замовлений, а ще до того таку славу оперу грають: “Вільгельма Телля” Россіні! І яка причина, щоб ми не їхали?», «Музика успокоїть, уколише тебе. На такі неясні та тривожні чуття музика якраз найкращий лік», «Що, любя? – спитав молодий чоловік, озирнувшись від дзеркала, перед котрим почав був пробувати новий блискучий циліндр»¹²⁹. Таким чином, автор ясно дає зрозуміти, що опера для Володка – це всього лише приємна і необхідна (адже вже оплачена) «прогулька».

Відповідь на питання, чому письменник обрав для своєї новели саме оперу Россіні, дає сам Франко. У «Передмові» до «Вільгельма Телля» він зазначав: «/.../ все-таки “Вільгельм Телль” був твором революційним, бо впливав з джерела революційного, а пізніша доба знайшла в нім для себе не тільки джерело одушевлення, але докладні взірці революційного поступування /.../ против Наполеона»¹³⁰; «/.../ драма /.../ вийшла вповні і в найкращім значенні сучасна, сучасна не тільки для Німеччини доби наполеонської, але сучасна для

---

¹²⁸ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹²⁹ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹³⁰ Франко Іван. Передмова [До видання «Вільгельма Телля» Ф. Шіллера. Драма в п'яти діях. Переклад з німецької Володимир Кміцикевич] // Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 27 : Літературно-критичні праці (1886–1889). Київ: Наукова думка, 1980. С. 120.

кожного часу і кожного народу, що стогне під чужим політичним і суспільним гнітом і бажає з-під нього вибитись на волю. Був се могутий, безсмертний заповіт поета, того самого, котрому французький Конвент признав право горожанства в Французькій республіці за смілу оборону прав людських, – заповіт, лишений цілій людськості всім народам, позбавленим політичної самостійності, спинюваним зовнішньою, ворожою силою на дорозі правильного суспільного розвою»¹³¹. Відтак бачимо, що «і літературна, і музична інтерпретація легенди про Вільгельма Телля були співзвучні революційно-демократичній концепції самого письменника, що виступав за національно-визвольний рух в Україні»¹³².

Ольга Каленіченко відзначає майстерно імплантовані в текстову тканину твору «музично-малярські елементи», водночас акцентує увагу на іншому. А саме – на питаннях, які допомагають зрозуміти внутрішній світ героїні, її психологію: чому в уяві Олі – дівчини з міста – під час творчого переживання увертюри до опери постають пасторальні картини природи рідної землі; звідки в героїні під час слухання дванадцятихвилинної увертюри до «Вільгельма Телля» беруться перепади настрою; яка еволюція відбувається в свідомості Олі під час слухання оперної музики від увертюри до фіналу. Як слушно вважає дослідниця, Франко вирішив розкрити справжню сутність душі своєї романтичної героїні, її поетичний світ, за допомогою музики, причому романтичної.

Як театрознавець, авторка перш за все апелює до того, що музика для романтиків становить найвищий ступінь серед всіх видів мистецтв. Для підтвердження наводить цитати відомого історика музики, театру й літератури 20-х – 30-х років ХХ ст. Івана Соллертинського проте, що «саме музика, з погляду романтиків, тим і глибока, що вона осягає суть світу не у абстрактних

---

¹³¹ Там само. С. 122.

¹³² Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 72.

поняттях, не в словах – вона бере емоційну суть світу безпосередньо. Музика веде нас в сфери стихійного відчуття, такого глибокого, що воно не може бути висловлене словами», а крім того, що вища форма музики – це «...музика інструментальна, симфонічна. У симфонічній музиці, з погляду романтиків, /.../ розкривається справжня суть, справжня глибина»¹³³.

Франко недвозначно дає зрозуміти, що для його героїні буде важливою в опері насамперед музика, оркестр, – з цієї причини вона не взяла бінокля, запропонованого їй Володком: «– Ну, цікавий я, чи тебе насправду знудить та штука, – сказав усміхаючися Володко, подаючи Олі бінокль. Вона не прийняла його, а, тільки усівши, випилася очима в оркестр, котрий розпочав гру. Могучі, стрійні акорди потрясли цілим організмом молоді дівчини. Від першої хвили вона чула себе мов причарованою тими тонами і не могла звести ока з одної точки. Тони поривали її, уносили з собою»¹³⁴.

Для кращого розуміння музикознавчих аспектів «Вільгельма Телля» Івана Франка О. Каленіченко пропонує звернутися до професійної характеристики самої увертюри, яку творять чотири епізоди. Зокрема, за описом доктора мистецтвознавства з консерваторською освітою Валентини Конен, послідовність цих епізодів «нагадує драматургічну побудову самої опери, що розвивається від пасторалі до героїки. Перший епізод – *e-moll'*не *Andante* – починається з оригінального звучання чотирьох виконуючих соло віолончелей. Другий перегукується з симфонічною картиною бурі в четвертому акті. У третьому епізоді мелодія виконуючого соло англійського ріжка малює поетичну картину альпійської природи (на тлі якої розгортається дія опери). І, нарешті, четвертий епізод – блискучий побутовий марш, повний чисто росінієвського мелодійного натхнення, італійської жвавості і темпераменту»¹³⁵.

---

¹³³ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 72.

¹³⁴ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹³⁵ Конен Валентина. История зарубежной музыки. Вып. 3: Изд. 5. Москва: Музыка, 1981. С. 377.

В новелі Франка почуття і переживання героїні розкрито через її «переживання» перших двох частин увертюри.

Перший епізод – гра віолончелей – викликає в Олі відчуття заспокоєння і гармонії, увиразненої в образах глибокої природної краси рідного краю. У це відчуття загального умиротворення органічно вплітається й образ «її любого Володка» – немов стаючи частиною загальної картини краси природи: «Зразу їй здавалося, що плине тихою, спокійною рікою посеред пречудових краєвидів. Над нею тепле, темно-голубе небо, тихе, глибоке, без хмарочки. Сонце сипле золотим промінням додолу, не надто жарко, немов ніжно-розкішно цілує землю-красуню. Срібною, діамантами вибиваною стяжкою простяглася тиха, могутча ріка поперек цілої країни, її рівні береги покриті темно-зеленими, цвітистими луками, там знов шумлячими дібровами, – у віддалі синіються кришталевою стіною височенні гори, покриті вічним снігом. Зі всіх боків чути чудові пісні. Серце розширюється в Оліній груді, б'є сильно і гармонійно, в такт загальної радості, загальної краси. Поруч неї він, її любий Володка, такий гарний, як той краєвид, такий ніжний, як те сонячне тепло, такий сердечний і милий, як ті пісні чудові... Як вона любить, як вона любить його!»¹³⁶

Водночас ідилію першого епізоду доволі швидко змінює інша картина. Зміна відбувається не одразу, поступово. Так само поступово, «мов якийсь злий демон шепче гризливі слова», змінюється і її сприйняття Володка: «Але нараз тони затремтіли якось тривожно; серед загальної гармонії тут і там проривається пискливий дисонанс; чути глухі удари великого бубна, мов далекий гуркіт грому. Світло ламп мліє, тускліє – робиться якось душно, понуро, мов перед бурею. Розбурхана фантазія Олі чародійською силою снує нові образи. Широка ріка звужується, – грізні пошарпані скелі стісняють її. Хвиля, сперта і спінена, розбивається о кам'яні брили, що вистирчують зо дна ріки. Погідне небо помрячилося. Темні хмари засіли на сніжних чолах гір і перекидаються гнівними словами громів; часом чорні їх лица блискають огнем

---

¹³⁶ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

ненависті. Важко і тривожно робиться Олі. Вона притулюється цілою своєю істотою до свого товариша, надіється найти в нім підпору і розраду. Але якийсь злий демон шепче їй гризливі слова його: “Дай мені спокій, я не маю часу з тобою пеститися, мушу задачі поправляти!”»¹³⁷.

Що прикметно – звук музичних інструментів Франко співвідносить з природою: «Проразливий свист почувся з оркестру. Тони клекотіли і мішалися, як вода, кипуча в невеличкім кітлі. Баси гуділи, мов громи; скрипки квилили, мов чайка над затопленим болонням; флейта свистіла, мов вітер між кручами; м’які флажеолети стогнали уривано, мов конаючий. Все тремтіло і бурлило»; «Фігури драматичної дії пересувалися поперед її очима, мов мари, – вона чула тільки тони, чаруючі, могутні навіть тоді, коли ледве бриніли, мов пчілка між стебельцями, мов річка по дрібних камінчиках»¹³⁸.

Картина бурі цілком захоплює Олю. На цьому тлі постать Володка, який займається тим, що обсервує панн у сусідніх ложах, виглядає недолугою і навіть відразливою. Володко аж надто очевидно дисонує з героїчним Вільгельмом Теллем: «В Олиних очах щезло все – і амфітеатр, і блимаючі світла, і червоні обої лож, і Володко, що сидів при ній і з виразом глупого задоволення лорнетував сидячі в противній ложі панни. Вона не бачила нічого, – їй здавалося, що музика, та проймаюча пекельна музика, погрузила її нараз у темну безодню, в котрій реве, бурлить і скаженіє віковична боротьба елементів. Вона чула себе незначною порошинкою, одним атомом серед того розбентеженого моря. Грудь її хвилювала приспішено, віддих зробився скорий, нерівний, уриваний, лице покрила смертельна блідість, так що Володко, ненароком зирнувши на неї, аж перелякався і ніжно торкнув її плече. – Люба, що тобі? Сидиш як сама не своя! Чи не хора ти? – Ах! – вилетіло з уст Олі. Вона прокинулася з магічного сну, зирнула довкола себе, – перед її очима якраз підносилася заслона і показався пречудовий краєвид швейцарський – берег

---

¹³⁷ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹³⁸ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

Фірвальштадського озера під час бурі. – Ні, мені добре, зовсім добре, – відповіла Оля, вдивляючися в чудову сцену. Гра акторів відразу заняла її увагу – особливо ж геройська фігура Вільгельма Телля, котрий серед найстрашнішої бурі рятує на утлім човнику втікача Баумгартена. – Той не скаже, що не має часу, – прошептала Оля і знов потонула у важких думках»¹³⁹.

Починається перша дія опери. «І, як в рондо, героїчна сцена порятунку Теллем Баумгартена і світла сцена Оліного “магічного сну” про майбутнє щасливе життя в тихому будиночку “з цвітучими ... азаліями на вікнах” і підростаючим сином Стефанком перемежаються рефреном, що виявляє чужість Володка Оліним надіям і устремлінням»¹⁴⁰: «Тінь-тінь-тінь-тінь – капав акорд за акордом брильянтовими краплями, – і Оля почула немов подув теплого леготу весняного, немов ніжні, тихесенькі голоси дитячі, що так глибоко, так солодко гомонять в її серці. Вона бачить себе в опрятній, чистенькій світлиці, з вікнами до сонця, з цвітучими фуксіями й азаліями на вікнах, з зеленими пачосами плющу на стінах. А срібний дитячий голосок дзвенить коло неї. А шум і гамір містовий плине мутною бурливою рікою попід вікна, не входячи до тої тихої хатини з цвітучими фуксіями та чистими, білими запонами. Тінь-тінь-тінь-тінь – ценькають ножички, блискає голка. Тиша, самота! Хочеться слово сказати до когось, хочеться почути любу відповідь! Ось до акорду прибуває новий тон, грубший, тяжчий. – Володю, – наш Стефанко уже всміхається! І знов злий демон шепнув гризькі слова його: – Добре, добре! Але прошу тебе, серце, остав мене, я не маю часу, – мушу задачі поправляти!»¹⁴¹.

Фінал другого розділу новели, по суті, вияснює неминучість остаточного розриву між Олею та Володком, а точніше, усвідомлення Олею неможливості бути щасливою з Володком. Цей момент Франко делікатно віддає скрипкам і флейтам: «Чого квилите так жалібно, скрипки-чарівниці? Чого плачеш

---

¹³⁹ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹⁴⁰ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 73.

¹⁴¹ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

тихесенько, флейто, протягаючи свої тони, мов тоненьке павутиння жалоби понад цілою землею? Чи жаль вам того героя, що прощається зі своєю родиною, – чи, може, взагалі болять вас утрачене щастя людське? Перлові сльози градом покотилися з Олиних очей. Володко власне вітався з якимось знайомим, що в антракті зайшов до їх ложі, – і не бачив її сліз»¹⁴².

Третій розділ новели не містить музичних алюзій. Франко характеризує Володка як дволику людину з підлуватою, обрахованою і боягузливою душею. Це аж ніяк не Вільгельм Телль. Франкові немов шкода для Володка музики. Найкраще його характеризує власний відгук про свого знайомого, що випадково трапився в театрі й запропонував написати щось до українського літературного місячника: «– А, так і роби йому задармо! А ще такому чоловікові! Таж я би від першого разу навіки скомпрометував усю свою кар'єру, якби тільки щось напечатав у його місячнику. Се прецінь чоловік підозрений, намаркований. – Але ж я гадала, що він твій приятель. – Ну, так, причіпається по старій знайомості. А не зриваю з ним, бо має острє перо, ще готов пошкодити. – Але ж то на такий спосіб підлий чоловік! – скрикнула Оля. – Всі вони такі! Що з ними робити? – І як же ти можеш хоч би й про око дружити з такими людьми? – Га, мусить чоловік! Не раз і такий до чогось здасться!»¹⁴³

У четвертому розділі новели події відбуваються на тлі другої дії опери: «Велика музикальна драма ішла тим часом дальше. Проводирі швейцарські, переконавшись, що годі довше народові зносити чужинецьку самоволю, змовляються приступити до небезпечного, але святого діла – освободження своєї Вітчизни. Серед недоступних скель, на розграниччі трьох кантонів, над озером відграється пречудово хороша і висока сцена присяги на вірність своїй країні і на загладу гнобителям. На орлиних крилах підносить музика душу слухача аж до тої підзвіздної висоти, на котрій щезають усякі особисті,

---

¹⁴² Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹⁴³ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

самолюбні забаги, на котрій дух живе високими і чистими чуттями любові до загалу і посвячення»¹⁴⁴.

Франко докладно описує, як музика вплинула на головну героїню його новели, на які героїчні вчинки задля власного народу надихнула її: «Яка переміна зробилася з Олею! Її сумне, задумане личко випогодилося, заяріло рожевим рум'янцем. Її очі блищать, її груди б'є високо, – їй починає робитися тісно в тій душній, гарячій атмосфері, немов серце її виросло і преться на свободу, до сильніших почувань, до кращих вражіннь, до великих діл посвячення й любові народної. Як вона любила в тій хвилі свій народ, як радо пішла би за нього на найбільші небезпеки, – з якою розкішшю стала би вона в крузі тих великих героїв, тих борців смілих, що там, далеко, за морем мли і за рікою світла стояли велично і недосяжно, побравши за робучі могутні руки на вершині скелистого Рітлі і перед лицем величної природи присягали радше згинуть, ніж віддати край свій на поталу чужинцеві! Ох, раз тільки перебути і перечути таку хвилю, раз тільки з такими великими замислами в груді скупатися в рожевім промінні сонця, сходячого понад ледовими горами, – раз тільки! А відтак цілий вік жити в нужді, в пониженні, в забутті, в муках або згинуть з надією побіди. Як же радо вхопила би Оля таку долю, коли би яка всемогуча рука в тій хвилі подала їй!»¹⁴⁵

Подальший розвиток сюжету новели, а власне, її фінал – знову поза музикою, адже знову йдеться про характеристику Володка. Оля з'ясовує, що той не братиме участі у «провінціальному вічу», адже «професорам заборонена всяка політика», і що йому взагалі байдужі будь-які революційні пориви. За висловом самого ж Володка: «Той дуже добре знав життя, хто сказав, що хто до тридцяти літ віку не був революціонером, той хіба дурень: але ще більший дурень, хто по тридцятім році віку був революціонером». Контраст Володкових слів зі станом душі збудженої після прослуховування героїко-

---

¹⁴⁴ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹⁴⁵ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

романтичної опери Олі – просто невимовний. Відтак завершальна сцена новели й не могла би бути інакшою, ніж її описав Франко: «Мій пане, я вас не люблю і за ваш супровід дякую. І, відсторонивши його рішучим рухом руки, не оглядаючися, пройшла попри остовпілого Володка і бисто поспішила наперед...»¹⁴⁶

Загалом аналіз новели Івана Франка «Вільгельм Телль» виявляє, що музика відіграє у ній основотворчу роль. Варто погодитися з висновками Ольги Каленіченко, яка зазначала, що завдяки музичному екфразису стають зрозумілими і глибина сприйняття Олею россінієвської опери, і психологічна чутливість героїні до почутого. Дослідниця зауважує, що Франко «завдяки картинній програмності, якою супроводжує Оля почуту музику, висвітлює внутрішній світ дівчини та виявляє її ідеали. Романтична героїко-патріотична опера Россіні “Вільгельм Телль”, її музичні образи та сценічна дія стають в новелі “лакмусовим папірцем”: відношення героїв до оперного спектаклю, враження від нього становляться важливим засобом розкриття їх характерів. Поверхневе ставлення Володки до музики як до розваги, з одного боку, та здатність Олі під впливом музики побачити істинний сенс життя, який корегує її світосприйняття від пасторально-романтичного до героїко-романтичного, з другого, дозволяють зрозуміти і різні життєві позиції героїв – інтелігента-пристосуванця у Володки і служіння народу у Олі, і, власне, ідейно-художню концепцію самого письменника»¹⁴⁷.

Як висновок до розділу можна зазначити, що обидва проаналізовані у цьому розділі твори суттєво відрізняються від решти зразків малої прози Івана Франка, адже музика в них, чи то голосова, чи інструментальна, є не просто фоном чи епізодом, – це основний засіб розкриття характеру героя твору.

---

¹⁴⁶ Франко Іван. Вільгельм Телль. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>

¹⁴⁷ Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 73.

ВИСНОВКИ

Розглянувши на конкретних прикладах музичний дискурс малої прози Івана Франка, можна зробити висновок, що пов'язана з музикою тематика присутня у багатьох оповідних творах письменника і відіграє в них важливу художню роль.

Франко нерідко використовує назви музика, мелодія, симфонія. В його оповіданнях трапляються назви музичних інструментів, як-то тимпан, орган, дримба, трембіта, ріг, фортепіано.

Доволі часто у творах Франка чуємо «музику природи». Це «пчоли жужжать по цвітах», «сверцьки цвірінькочуть», «Стрий не то шумить, не то журчить принадливо, котячи по каміню свої кришталеві води» тощо.

Франко сам називає ритмічні природні звуки музикою: «Рівночасно в шпильях дерев почула ся з разу легенька, а де далі все дужша музика, те мельодійне, таємниче гранє ліса, що нераз у Відні почувало ся йому крізь сон» («Дріада»).

Ця музика може суміщатися з пасторальною темою, коли ми чуємо голос вівчарської трембіти чи ріг скотаря, звучання дзвоника на шиї корови тощо.

«Музика природи» часом звучить як передвісник якихось змін. Зокрема, мов провіщаючи трагедію, шумить і свистить осінній вітер, а чорний бір Ділу шумить і стогне («Ріпник»).

Хоча похоронні мотиви в оповіданнях Франка можна сприймати безпосередньо у звучанні похоронних пісень, голосінь, у тому, як «дяки хриплять та бегечуть священні пісні», проте трапляється, що автор передає їх і «музикою природи»: плескотом води на броді (де повновода ріка втрачає глибину), шелестом листя восени (в час, коли природа «згасає»).

На противагу «музиці природи» «музика міста», до якої автор також нерідко вдається, – здебільшого гнітюча, неприємна, іноді навіть наближена до какофонії. Це гудіння й клекотіння шинку; голосне важке дихання, нічні

скрики, буркотіння, хлипання, стогін робітників; «прокляття», «сварки», «теленкання дзвоників», «крик касієрів», «скрип корб» тощо.

Важливою в творах письменника є мовчазна пауза, відсутність звуку взагалі: «Але поки що оба мовчали, а в хаті було так тихо, так сумно, так мертво, немов саме тепер була хвиля, коли змерлі душі обходили невидимо довкола хати, а при повіві їх воздушних крил мовкло все, тихло, глухло, завмирало...» («Навернений грішник»), «У просторім другім класі нормальної школи отців василіан у Дрогобичі тихо, хоч мак сій. Наближається година “красного писання”, страшна для всіх не так самим предметом, як радше особою вчителя» (Schönschreiben).

Часто спостерігаємо в малій прозі Франка включення пісенного матеріалу. Воно важливе для «Ріпника», «Микитичевого дуба», «У столярні», «Дріади» та деяких інших творів, а особливо – для «Лесишиної челяді».

Зокрема у «Дріаді» Франко дає такий високохудожній опис пісні: «Пісня лила ся по горах лагідними, та про те широкими хвилями, вистрілювала високо дзвінками нотами, то знов капала в низ золотим дощем мелянхолії. І робила чари /.../».

«Музика пісні» для Франка – це музика душі. Взагалі не співає Напуда з «Микитичевого дуба» – забита життям дітозгубниця. Не співає майстер Гучинський з «У столярні» – чоловік обмежених розумових і душевних здатностей. Не співає побита життям жорстка Лесиха з «Лесишиної челяді». У малій прозі Франка співає той, у кого не вмерла, ще живе душа. В тому числі швидко похоплює пісні та виконує їх і головний герой автобіографічного оповідання Франка «У столярні».

Для «Лесишиної челяді» та «Вільгельма Телля» пісенна та, відповідно, інструментальна, симфонічна музика є не просто фоном чи епізодом, – це основний засіб розкриття характеру героїв твору, адже ці новели належать до розряду так званих «музично-малярських».

Що прикметно – якщо досі йшлося про музикальність природних звуків, то у «Вільгельмі Теллі» навпаки – звук музичних інструментів Франко співвідносить з природою: «Проразливий свист почувся з оркестру. Тони клекотіли і мішалися, як вода, кипуча в невеличкім кітлі. Баси гуділи, мов громи; скрипки квилили, мов чайка над затопленим болонням; флейта свистіла, мов вітер між кручами; м'які флажеолети стогнали уривано, мов конаючий. Все тремтіло і бурлило».

На завершення додамо, що тематики музичного дискурсу малої прози Івана Франка у цій магістерській роботі, звичайно, не вичерпано. Однак навіть на основі проаналізованого в роботі матеріалу можна визначити певні властиві Франкові тенденції його оповідань. Це широке використання елементів «музики природи» і «музики міста», підкреслення характерів персонажів їхньою пісенною характеристикою, розвиток теми про вплив музики, особливо симфонічної, на характер людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Вільгельм Телль (опера).
[https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільгельм_Телль_\(опера\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільгельм_Телль_(опера))
2. Дж. Россіні – Увертюра до опери «Вільгельм Телль».
<https://www.youtube.com/watch?v=nBI6BwzRjY>
3. Сто українських народних пісень села Скородинці на Тернопільщині.
https://shron3.chtyvo.org.ua/Ukrainskyi_narod/Sto_ukrainskykh_narodnykh_pisen_sela_Skorodyntsi_na_Ternopilschyni_folklorni_zapysy.pdf?
4. Франко Іван. Schönschreiben. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Schoenschreiben.html>
5. Франко Іван. Вільгельм Телль.
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3862>
6. Франко Іван. Грицева шкільна наука. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/GrycevaShkilnaNauka.html>
7. Франко Іван. Дряда, уривок із повісти // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 56–76.
8. Франко Іван. Лесишина челядь.
<https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3883>
9. Франко Іван. Мавка, літня казочка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 118–125.
10. Франко Іван. Малий Мирон. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/MalyjMyron.html>
11. Франко Іван. Микитичів дуб // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 15–33.
12. Франко Іван. Мій злочин // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 151–160.

13. Франко Іван. На лоні природи // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 1–14.
14. Франко Іван. На роботі. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NaRoboti/6.html>
15. Франко Іван. Навернений грішник. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Boryslav/NavernenyjGrishnyk/2.html>
16. Франко Іван. Оловець. <https://www.i-franko.name/uk/Prose/Olovec.html>
17. Франко Іван. Передмова [До видання «Вільгельма Телля» Ф. Шіллера. Драма в п'яти діях. Переклав з німецької Володимир Кміцикевич] // Франко Іван. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т. 27 : Літературно-критичні праці (1886–1889). Київ: Наукова думка, 1980. С. 117–122.
18. Франко Іван. Під оборогом // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 126–150.
19. Франко Іван. Поєдинок, зимова казка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 186–191.
20. Франко Іван. Поки рушить поїзд // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 192–198.
21. Франко Іван. Ріпник. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3826>
22. Франко Іван. Сойчине крило. Із записок відлюдка // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 199–255.
23. Франко Іван. У столярні, із моїх споминів // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 161–185.
24. Франко Іван. Яндруси // Франко Іван. На лоні природи і інші оповідання. Львів: НТШ, 1905. С. 34–55.

Література:

25. Безхутрий Юрій. Мала проза І. Франка 1900-х рр. у контексті художньої парадигми перехідної культурної епохи: модель світу і модель людини // Українське літературознавство. 2008. Вип. 70. С. 168–176.

26. Горак Яким. Іван Франко та музика: аспекти контактів. <http://slovoprosvity.org/2016/07/01/ivan-franko-ta-muzika-aspekti-kontaktiv/>
27. Горак Яким. Іван Франко та українські музиканти. – <https://photo-lviv.in.ua/ivan-franko-ta-ukrajinski-muzykanty/>
28. Горошко Ірина «Чудова музика любові»: акустичний ефект у прозі Івана Франка // Українське літературознавство. 2015. Вип. 79. С. 26–32.
29. Денисюк Іван. Про два типи новели у творчості І. Франка // Денисюк Іван. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. Т. 2: Франкознавчі дослідження. С. 47–57.
30. Денисюк Іван. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст. Львів: Академічний Експрес, 1999. 280 с.
31. Загайкевич Марія. Музичний світ великого Каменяра. Київ: Музична Україна, 1986. 175 с.
32. Іван Франко і музика. Сценарії. – http://www.nmck-volyn.com.ua/scenarios_detail.php?id=263
33. Каленіченко Ольга. Музичний код і музичний екфразис в новелі І. Франка «Вільгельм Телль» // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». Харків, 2019. Вип. 83. С. 70–74.
34. Конен Валентина. История зарубежной музыки. Вып. 3: Изд. 5. Москва: Музыка, 1981. 472 с.
35. Легкий Микола. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці : монографія / науковий редактор Євген Нахлік ; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України» ; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021. 608 с. («Франкознавча серія». Випуск 17).
36. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с. (Енциклопедія ерудита).
37. Людкевич Станіслав. Іван Франко і музика // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упоряд. З. Штундер. – Львів: Видавництво М. Коць, 1999. Т. 1. С. 273–277.

38. Назарова Яна. Іван Франко. Перелік прозових творів. Мала проза. http://ivan-franko.blogspot.com/2011/11/blog-post_6737.html
39. Немцова Лілія Орестівна. Хорова франкіана: соціокультурний та жанрово-стильовий виміри : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства. Львів, 2017. 20 с.
40. Познякова Н. Музика як засіб психологічної характеристики в новелі «Вільгельм Телль» // Укр. літературознавство. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2001. Вип. 64. С. 13–17.
41. Франко і музика // Матеріали науково-практичної конференції / Редактори-упорядники: П. Гушоватий, М. Михаць, О. Яцків. – Дрогобич, 2006.